

K. PRAAKLI

EESTI
KEELE
ÕPIK
III

A-26484

K. PRAAKLI

EESTI KEELE ÕPIK

III

KLASSILE

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT»
TALLINN 1965

Kujundanud L. H ä r m.

Kinnitatud Eesti NSV Haridusministeeriumi poolt.

Autorile on oma kaasabi osutanud, eriti harjutuste koostamisel, Märjamaa Keskkooli õpetaja K. Kangur.

ARHIIVKOGU

I. SÜGIS INIMESTE ELUS.

1. LAUSE LÖPUMÄRK.

Esimene september.

Täna on 1. september. Sügis koputab aknale. Lapsed, ruttu kooli! Kõik tõusevad vara ja kiirustavad. Kas kõik asjad on ranitsas? Millal läheb buss? Igal teel ja tänaval ruttavad nüüd õpilased. Tere, armas koolimaja! Kui ilusaks sa oled värvitud!

PEAN MEELES.

Lauset alustatakse kirjas suure algustähega.

1. Mitu lauset on esitatud lookeses?
2. Loe laused, mille lõpumärk on punkt.
3. Missugused laused lõpevad küsimärgiga? Miks?
4. Missuguste lausete lõpus on hüüumärk? Miks?
5. Nimeta lause lõpumärgid ja seleta, millal neid tarvitame.
6. Mis lõpumärk on loosungil? Miks?

Harjutus 1. Kirjuta eelmisel leheküljel toodud looke ära ja märgi lause lõpumärk värviliselt.

Jälgi tabelis antud lauseid ja lause lõpumärki.

Laused.	Lause nimetus.	Lause lõpumärk.
Juta aitas emal einet valmistada. Isa ruttas vabrikusse. Mina olen nüüd kolmandas klassis.	Jutustavad laused jutustavad ja teatavad midagi.	Punkt (.)
Kas sa töötasid suvel kooli aias? Mis töid sa seal tegid? Kes olid pioneerilaagris?	Küsilauseid sisaldavad küsimust.	Küsimärk (?)
Mine aeda ja too lilli! Küll oli tänavu palju mustikaid! Ära söö pesemata juurvilja! Head õhtut! Tere hommikust!	Hüüdlauseid sisaldavad käsku, keeldu, soovi või väljendavad rõõmu, üllatust ja muid tundmusi.	Hüüumärk (!)

1. Missugune hüüdlause tabelis sisaldab käsku?
2. Missugune hüüdlause sisaldab keeldu?
3. Loe soovi sisaldavad hüüdlauseid!
4. Missugune hüüdlause väljendab rõõmu?
5. Nimeta laused nende lõpumärgi järgi.

Harjutus 2. Pane lause lõpumärk.

Tule, lähme aeda / Võtke kõblas kaasa / Näe, kuidas
malts ja orashein tõstavad pead / Nad lämmata-
vad niiviisi kõik köögiviljad / Lapsed, andke umb-
rohtudele teravat kõblast / Oi, kui suur kõrvits / Kus
on alles mürakas / See kaalub oma kümme kilo /
Head nägemist, õpilased /

Harjutus 3. Pane lause lõpumärk.

Rähn.

Kas sa tunnend seda lindu / Ta elab metsas / Tal on
kirjud suled / Linnu nokk on tugev nagu peitel / Kuidas
ta küll sellega põristab / Puupuru aina lendab / Mida
ta otsib / Miks ta kuulatab / See metsavalvur otsib kah-
jureid / Lenda, rähnike, ka meie parki ja aeda /

Harjutus 4. Koosta küsimused sõrendatult trükitud
sõnade kohta. (Antud jutustavaid lauseid pole vaja kirju-
tada.)

Kevadel külvasime seemned peenrале. Kahe nädala
pärast ilmusid taimekesed. Kohe tärkas ka umb-
rohi. Kitkusime umbrohu välja. Hiljem harvenda-
sime taimed. Sügisel olid meil maitsvad porgandid.
Hool kannab vilja.

Näidis. (Sügisel koristasime juurvilja.) Mida koristasime
sügisel?

Harjutus 5. Korrasta antud sõnad hüüdlauseteks. Alusta
lauset suure algustähega.

maitsvad õunad ah kui / on kõrvits raske küll / aed-
vilja söö ära pesemata / sööki pese enne käsi / vii

lauale klassi lilled / hommikust tere / jõudu tere / õnnit-
len südamest puhul sünnipäeva sind / aega head / tere
kooli tulemast /

Koosta kirjand antud kava ja küsimuste järgi.

Sügis aias.

1. Sissejuhatus.
Mida pilt kujutab? Mis puud siin kasvavad? Mis aas-
taaeg on saabunud?
2. Esiplaanil.
Mida näeme õunapuu juures? Kes seal töötavad?
Kuidas nad töötavad? Mida nad teevad?
3. Keskplaanil.
Mida näeme pildi keskel? Kes kannavad korvi? Kes
juhatab tööd? Kes töötavad eemal?

4. Tagaplaanil.

Mis paistab tagaplaanil? Missugune hoone see on?
Missugune ümbrus on koolimajal?

5. Lõpetamine.

Kuidas meeldib õpilastele õunte noppimine? Miks?

Harjutus 6. Poolita.

maitsvad õunad, raske kõrvits, pikad peenrad, kitkusime umbrohtu, jõudu tööle!

Harjutus 7. Ütle, mitu silpi on igas sõnas?

Esmaspäeva hommikul harvendasime porgandeid, koristasime juurvilja, korjasime rabarbrivarsi.

2. PÖÖRDELÕPUD.

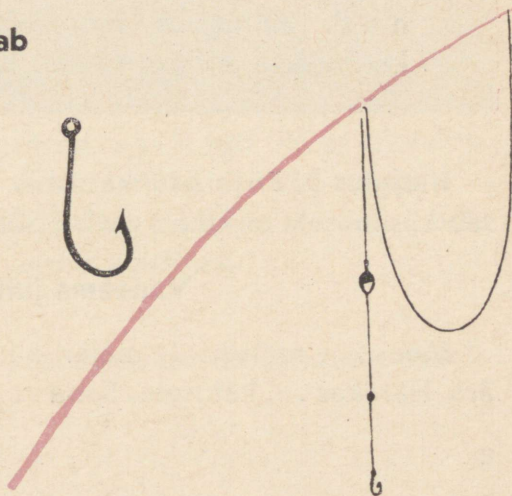
Mida teeb?

Kalamees.

Kes see on, kes nõnda **ajab**
terve pere jalule?

Üle õue teade **kajab**:

Ats meil **läheb** kalale.

Ema kalakotti **nõelub**.
Kalur uste vahet **sõelub**,
uurib korki õngeninast,
muret **peab** ka kõigest muust.
Nöör on jõhvist, raskus tinast,
ritv on nõtkest sarapuust.

(K. Merilaas.)

Loe luuletus lausete kaupa ja ütle sõnad, mis vastavad küsimusele **m i d a t e e b?**

Vaatle nende sõnade õigekirja ja ütle, mis on neil sõnadel ühist.

Harjutus 8. Kirjuta tegusõna lõpp.

Üle õue kaja__ teade, et Ats lähe__ kalale. Ema nõelu__ kalakotti. Kalur uuri__ õnge. Ta vaata__, kas kork ja konks on korras. Siis too__ ta karbi ussidega, võta__ õnge ja koti. Nüüd lähe__ Ats järve äärde, kus ta tihti püüa__ kalu. Küll ema rõõmusta__, kui Ats kaladega koju tule__.

PEAN MEELES.

**Tegevust väljendavad sõnad on t e g u s õ -
n a d. Niisuguse tegusõna lõpus, mis vastab
küsimusele m i d a t e e b? kirjutame alati -b.**

Harjutus 9. Kirjuta lünka sobiv tegusõna, nii et see vastab küsimusele **m i d a t e e b?** Sõnad vali harjutuse alt.

Vanaema jutuke.

Mees ... metsa. ... maja. ... katuse peale. ... katuse ära. Harakas ... katusele. Saba tõrvasse kinni. Harakas

... saba lahti, nokk ... kinni. ... noka lahti, saba ... kinni.
Nii ... ta seal praegugi ja

Sõnad: minema, ehitama, tegema, tõrvama, lendama,
jäama, tõmbama, istuma, koogutama.

Harjutus 10. Kirjuta jutuke «Õhtul» nii, et tegusõnad
vastavad küsimusele **m i d a t e e b?**

Õhtul.

päike — laskuma — mets — taha / õhtu — saabuma /
tuul — vaikima / traktor — mürisema — põld / auto —
sõitma — maantee / kojusõitjate — laul — kõlama —
kaugele / öökannike — lõhnama — aed / Juhan —
astuma — tuba / ta — süütama — elektrilamp / Juhan —
hakkama — õppima /

Näidis. Päike iaskub metsa taha. Õhtu...

Vaatle ja võrdle tegusõna küsimust ja sõnalõppe.

Küsimus.	Tegusõna lauses.
Mida teed?	Sa võtad hargi ja kaevad maad. Pärast tööd mängid sa palli.
Mida teevad?	Porgandid säilivad liivas ületalve. Nad maitsevad talvelgi väga.
Mida teete?	Te lõikate pealseid ja kannate porgandid keldrisse.

Mis on ühist tegusõna küsimuste ja sõnalõppude vahel?

Harjutus 11. Täida lünk sobiva tegusõnaga.

Mida sa teed!

Sa ... koolist koju. Kodus ... sa käed ja ... Siis ... õues või ... ema. Kell viis ... laua juurde ja ... Sa ... harjutusi ja ... ülesandeid. Kui kõik on õpitud, siis sa ... või ...

Sõnad: aitama, istuma, kirjutama, lahendama, lugema, lõunatama, mängima, pesema, ruttama, sportima, õppima (sa õpid).

Harjutus 12. Täida lünk.

Lehed sügisel.

Puhu__ vali tuul. Ta vilista__ akna taga ja ulu__ korstnas. Ta painuta__ puid ja rebi__ lehti maha. Lehed langeva__ alla ja keerleva__. Nad hõljuva__, lendava__ ja tantsiva__ õhus. Mõned kukuva__ vette ja saava__ märjaks. Varsti nad närtsiva__.

Mida õpetaja ütleb.

Te lähe__ aeda ja korista__ juurvilja. Seal tõmba__ te suuri kaalikaid ja peete üles. Siis kanna__ te need riita. Laine ja Leida, teie lõika__ pealseid. Peeter ja Jüri, teie kaeva__ peenrad ümber. Poisid, teie vii__ tööriistad kuuri. Nüüd võta__ kitlid seljast, pese__ käed ja rutta__ klassi.

Harjutus 13. Täida lünk.

Kooli.

Miks te nii vara tõuse__e / Kuhu te ruttate__e / Hommikul te võimle__e ja pese__e end / Siis lähe__e kooli /

Kas kõik sõida__ bussiga / Kes sõida__ jalgrattaga /
Vaata, kui mitu õpilast ruttu__ kooli / Paljud läheva__
jala /

Pärast tunde.

Millal tunnid lõpeva__ / Kas sina lähe__ jala koju /
Poisid jookseva__ spordiväljakule / Teie tule__e aeda ja
aita__e mind / Tiiu võta__ õunu maha / Sa kirjuta__ veel
harjutust / Millal sa lõpeta__ / Oi, kui kaugele Jaan hüppa__ /
Kas sa klaverimängu õpi__ /

Harjutus 14. Kirjuta tegusõna õige lõpp ja pane /
kohale lõpumärk.

Rebane ja jänes saava__
metsas kokku ja kõnniva__
mööda teed / Nad ajava__
juttu / Jänes küsi__: «Miks
sa ikka tagasi vahi__, kui kra-
binat kuule__ /» Rebane vas-
tab: «Viga seisa__ selles, et
mul pole saba otsas silmi /» Siis päri__ rebane: «Miks sa
üle tee hüppa__, kui tee vastu tule__ /»

Mida vasta__ jänes / Mis te arva__ /

Harjutus 15. Täida lünk.

Ma õpi__	me õpi__
sa õpi__	te õpi__
ta õpi__	nad õpi__

Koma **et, sest, kus** ees.

Viljakoristamine.

Kevadel töötasid traktorid põllul, **et** külvata seemet. Kõik ruttasid, **sest** kevad kiirustas. Seal külvasid nad ka öösi, **kus** põld kippus kuivama.

Nüüd käib põllul kibe töö, **et** koristada vilja. Kõige kiiremini töötab kombain, **sest** tema löikab ja peksab korraga. Vili veetakse kuivatisse, **kus** see kuivatatakse ja sorteeritakse.

1. Ütle, missuguste sõnade ette pannakse koma.
2. Loe valjusti pala «Viljakoristamine» ja jälgi, kuidas enne koma kõnetoon tõuseb ja koma kohal tekib peatus.
3. Kuulatile ja võrdle kõnetooni ka punkti kohal.
4. Kuidas muutub kõnetoon punkti kohal?
5. Kirjuta pala «Viljakoristamine» ära ja märgi sõnad **et, sest, kus** värviliselt.

PEAN MEELES.

Sõnad et, sest, kus on komaga.

Sõnad ja, ning, või on komata.

Harjutus 16. Pane koma ja tõmba komaga sõnadele joon alla.

Rehepeks vanasti.

I

Vanasti peksti reht käsitsi sest polnud masinaid. Elamud ehitati nii et need olid koos rehetare ja rehalaga. Vili veeti rehalasse ja viidi sealt rehetarre parsile kus see

kuivatati. Köeti korstnata reheahju et vili hästi kuivaks. Kuiva vilja peksti käsitsi.

II

Vilja tallati ka hobustega et terad viljapeadest eralduksid. Õled köideti kubudesse. Rehala värava kohal rippus sari kus vili tuulati. Inimesed olid õhtul väga väsinud sest töö oli ränk. Juba aovalgel pidid nad jälle tõusma ning uut reht alustama sest mõisnik nõudis neilt palju tööd.

3. KOMA kes JA mis EES.

Loe ja jälgi koma sõnade kes ja mis ees.

Rehetares.

Hilja öösi istus rehetares vanaisa, **kes** küttis seal ahju. Lapsed küpsetasid reheahjus kaalikaid, **mis** maitseid ülihästi. Tore oli kuulata vanaisa, **kes** jutustas huvitavaid lugusid. Oli jutte, **mis** ei ununenud iialgi.

Millal tarvitame sõna kes, millal mis?

Harjutus 17. Kirjuta pala «Rehetares» ära ja märgi sõnad kes ja mis värviliselt.

Harjutus 18. Kasuta lüngas sõnu kes või mis ja pane koma.

Kes või mis?

1. Tööl korraldasid pioneerid võistluse ... oli väga pinev.
2. Oktoobrilapsed olid esimesed ... lõpetasid töö.
3. Kas tõite kõik korvid koju ... põllul olid?
4. Sõime kartuleid ... me ise küpsetasime.

5. Kolhoosile toodi hobuseid ... olid tori tõugu.
6. See oskab hästi ... õpib hoolsasti.
7. Mitu õpilast siin on ... astuvad pioneeriks?
8. Suur ja lai on maa ... on mu kodu.

Harjutus 19. Pane komad ja märgi komaga sõnad värviliselt.

Truu abistaja.

Seal oli vanasti mets kus nüüd on põllud. Inimesed tegid metsast põldu et saada rohkem vilja. Inimest aitas hobune kes oli ta truu sõber. Hobune töötas igal pool kus nüüd mürisevad masinad. Ta vedas koormaid mis nüüd laotakse autodele. Ta oli abiks sõjaski kus kaitsti meie kodumaad.

Harjutus 20. Lõpeta laused, täida lüngad ja pane koma, kuhu vaja.

Tunnis.

Kell helise__ ja õpilased ... Tule__ õpetaja ning kõik ...
 Õpetaja ... istuda ja tund ... Andres karda__ sest ...
 Me jutustame mis ... Õpetaja seleta__ ja näita__ pilte kus ...
 ... Tund möödu__ kiiresti sest ...

Õppekäigul.

Te viibi__ põllul kus töölised parajasti korista__ vilja. Siin näe__ kombaini mis lõika__ küpset nisu. Kombain korista__ vilja, peksa__ ja puhasta__. Õled kogu__ ta hunnikusse. Kõrrepõllul tööta__ traktorid mis künna__ kõrt. Õpilased aita__ kartuleid noppida sest nad on tübid. Te leiutage niisugune masin mis ise nopi__ kartuleid.

Harjutus 21. Poolita.

vanasti, metsast, põllud, põldu, kodumaad, jutustame, õppekäigul.

Koma **aga** ees.

Loe pala ja ütle, missuguste sõnade ees on koma.

Ants ja Malle.

Ants õpib kolmandas, **aga** Malle käib alles esimeses klassis. Malle mängib vahel nukkudega, **aga** Antsu huvitavad traktorid, mis põllul põrisevad. Ants käib ka kalal, **aga** Mallet see sport ei huvita. Mallele meeldivad need, **kes** inimese tervise eest hoolitsevad. Eks me kuule, **mis** Mallest ja Antsust kord saab.

Nimeta sõnad, mille ette paned koma.

Kuidas toimid sõnade ja, ning, või puhul?

Harjutus 22. Kirjuta pala «Ants ja Malle» ära ja märgi sõnad kes, mis, aga värviliselt.

Harjutus 23. Pane puuduvad kirjavahemärgid ja alusta uut lauset suure algustähega.

Näitusele.

I

Arula sovhoosis valmistusid kõik näitusele minekuks mais uhkustas et ta on kõige pikem rukis oli temast küll lühem aga tema annab inimestele leiba mis on kõige

tähtsam oder ja hernes olid ka uhked sest neid söövad inimesed ja loomad kõik imetlesid ka suhkrupeete mis olid suured ning rasked.

II

Ka umbrohud kippusid näitusele aga neil polnud midagi head näidata malts kinnitas küll et tema annab kõige rohkem seemneid maltsal on tõesti palju seemneid aga keegi neid ei külva nii ei pääsenudki umbrohud näitusele.

Harjutus 24. Toimi nagu eelmises harjutuses.

Meie aed.

Küll on meie aed sügisel ilus seal õitseb palju lilli lopsakad leeklilled lõhnavad nii hästi leeklill on püsilill sest ta õitseb külva-mata igal aastal püsililledest võib tehapeenra kus õitseb alati lilli meeldivad suvililled on astrid sest nad õitsevad veel hilja sügisel mis lilli kasvab meie kooli aias.

4. KORDAMISEKS.

1. Nimeta sõnad, mille ette pannakse koma.
2. Nimeta lause lõpumärgid.
3. Ütle lauseid, mille lõpus on hüüumärk.
4. Ütle lauseid, mille lõpus on küsimärk.
5. Nimeta tegusõna lõpud.

Ma kirjuta___ me kirjuta___
sa kirjuta___ te kirjuta___
ta kirjuta___ nad kirjutava___

6. Täida lüngad ja pane kirjavahemärgid.

Kus sa ela___ / Elan selles külas mis üle järve pais-
ta___ / Mis küla see on / See on Paukla aga sealt lõu-
nasse on Rädivere küla / Kas te ela___ internaadis et
õpi___ homseks koolis / Nad õpiva___ siin sest on pika-
päevarühmas / Nüüd alga___ eine / Istuge lauda / Istu
sinna kus istuva___ teised / Head isu /

5. LIITSÕNAD.

Ütle, missugustest sõnadest koosnevad need liitsõnad:

koolimaja, algkool, tunniplaan, suvivili, püsilill, rukki-
tera, tammetõru, joonlaud, kirjavahemärk, pikapäevarühm,
raudtee, koolitee, kraadiklaas, talveuni.

Harjutus 25. Liida kaks sõna nii, et neil oleks tähendus.

juur	lill
püsi	vili
jalg	häälik
ratas	täis

ema	alg
keel	kool
veo	raud
tee	auto

tegu	kooli
maja	sõna
kann	puu
õuna	kaste

Näidis: juurvili, ...

Harjutus 26. Liida need sõnad paarikaupa õigesti.

kooli, kaas, lõvi, maja, lõug, häälik, kurgu, side, salat, lõike, auto, lill

Näidis: koolimaja, ...

Vaatle, kuidas poolitame liitsõnu.

kase-urvad, vahtra-viljad, ratas-traktor, ränd-linnud, paiga-linnud, põld-hiir, talve-unes.

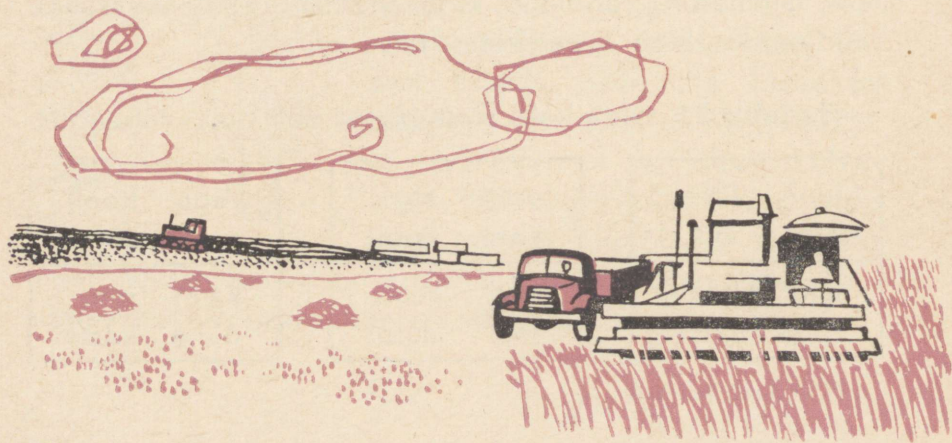
PEAN MEELES.

Liitsõnu on sobiv poolitada liitekohast.

Harjutus 27. Poolita liitsõnad.

Koolitee, joonlaud, sulepea, kaasõpilane, tunniplaan, peastarvutamine, viljapuuaiad, algkool, rukkiahk, veo-hobune, rehepeksumasin, kaerahelbed.

Koosta kirjand «Sügis kolhoosipõllul» pildi ja antud kava järgi.

1. Sissejuhatus.

Mida pilt kujutab? Mis aastaaeg on?
Missuguseks on muutunud viljad?

2. Kombain vilja koristamas.

Kuidas töötab kombain? Kes teda juhib?
Miks on veoauto punkri juures?
Kuhu vili pannakse? Mida tehakse põhuga?

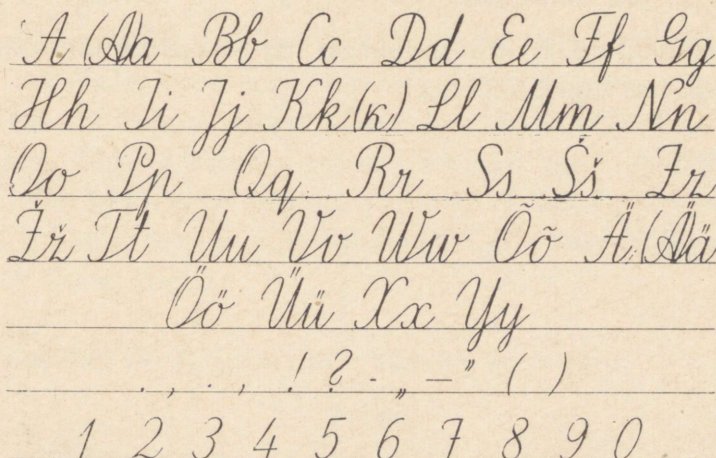
3. Traktor künnab kõrrepõllul.

Mis tööd teeb traktor? Miks küntakse põld sügisel?

4. Lõpetamine.

Miks on sügisel kõigil kiire?
Miks meeldib meile sügis?

KALDKIRI

1. Kirjuta tähestik (suured ja väikesed) oma vihikusse.
2. Nimeta täishäälikud.
3. Nimeta kaashäälikud.

PÜSTKIRI

A (Aa) Bb Cc Dd Ee Ff Gg
Hh Ii Jj Kk(k) Ll Mm Nn
Oo Pp Qq Rr Ss Šš Zz
Žž Tt Uu Vv Ww Öö Ää
Öö Üü Xx Yy
., : ; ! ? . „ - ” ()
1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

4. Ütle, missuguseid häälikuid nimetame nõrkadeks, missuguseid tugevateks.

5. Kirjuta vihikusse:

- a) Täishäälikud. b) Kaashäälikud. d) Nõrgad kaashäälikud.
- e) Tugevad kaashäälikud.

II. SÜGISEL PARGIS JA METSAS.

6. s JA h KÕRVAL k, p, t.

kuusk lapsed leht

Harjutus 28. Kirjuta pala ära ja märgi värviliselt s ja h ning nende kõrval k, p, t.

Mets.

Igal aastaajal on mets ilus. Kevadel õitseb siin rohkesti lilli. Niisketel kohtadel kasvab konnakapsas, puuokstel sädistavad linnud. Suvel küpsevad siin mustikad ja muud marjad. Sügisel otsivad lapsed metsast seeni ja pähkleid. Lopsakal samblal on mõnus istuda ja küpseid marju maitsta. Üha rohkem leidub värvilisi lehti. Kask ongi kollane, aga kuusk tumeroheline.

Harjutus 29. Kirjuta s ja h kõrvale k, p või t.

Pargis.

Vah__ra ladvast pääses lah__i ü__sik leh__. Liuedes riivas ta teis__ leh__e ja see murdus o__salt lah__i. Need ka__s ku__susid teisigi kaasa ja algas leh__ede las__umine. Nii nõrgalt püsivad kirju__s muutunud lehed o__stel.

Mis juh_uks puuga, kui lehed talve_s ei lange_s?
Ras_e lumi murra_s ta püs_ised o_sad. Puul ei jät_ku_s ka niis_us_ auramise_s.

Harjutus 30. Korralda antud segipaisatud sõnad lause-
teks. Mida pole vaja, jäta välja. Lisa ise sõnu. Märgi s, h
ja k, p, t värviliselt.

1. Värske kapsas — norskama, Mihkel — maitsema.
2. Mustad sõstrad — vestlema, meistrid — kasvama.
3. Küpsis — puhkama, lapsed — küpsema.
4. Ahto — suitsetama, korsten — heiskama.
5. Traktor — jutustama, Kersti — turtsuma.

Näidis. Värske kapsas maitstes hästi. Mihkel norskab valjult.

PEAN MEELES.

**S ja h kõrvale kirjutame harilikult k, p, t, nagu
kuusk, lapsed, leht.**

Harjutus 31. Leia s ja h kõrvale sobiv naaber.

1. Onu ma_sis ta_sosõidu ees_ ka_s rubla
kahe_sa kopikat.
2. Ah_o os_as ras_et ülesannet lahendada.
3. La_sed li_sasid aeda ka_sas_ tooma.
4. Leida vahus_as vis_liga mannat kreemiks.
5. Mih_el ras_eldas puukurikat.
6. Leh_e, tee oma sah_el käh_u puh_aks!
7. As_a as_us me_sas mööda kas_es_ roh_u ja
koh_us, kui nägi räs_ikut.
8. Ah_o korjas õh_ul vah_raleh_i, sest ta tah_is
neid joonis_ada.

Harjutus 32. Leia sõnu, kus s või h kõrval on k, p või t. Ütle neist sõnadest lauseid.

Harjutus 33. Kirjuta lünka g, b, d või k, p, t.

Rändlinnud lah__uvad.

La__sed vaatlesi__ ilma. Nad pani__ tähele õhusoojus__, sa__emeid, tuult ja muid näh__usi. Kas märkasi__e juba, et oktoo__er on külmem septem__rist? Vars__i on kõik rän__linnud lah__unud. Nad lendava__ lõunasse. Kur__ lenda__, kaur uju__, aga vutt ja rää__ joo__seva__ selle pika ja oh__liku rännutee.

Noored pioneerid.

Oktoo__rila__sed ja pioneerid on sõ__rad, sest neil on ühine eesmär__. Mi__u kolmanda klassi poissi ja tü__rukut as__usid pioneeri__s. Peeti pi__ulik koondus, mida juh__is pioneerijuh__. Orkester mängis, üks teh__i lah__i ja lippur marssis lipuga saali. Kõik tõusid püs__i ja pioneerid saluteerisid. Noored pioneerid seisid sir__elt ja vas__asid: «Alati valmis!»

Harjutus 34. Ütle laused nii, et tulbas antud sõnad vastavad küsimusele mida tegin? mida tegid? jne.

Minevik (mida tegin?)

saatma

Ma saatsin vennale kirja.

niitma

Masinad (mida tegid?) põllul ristikut.

lootma

Me (mida tegime?), et võistluses võidame.

sõitma

Lapsed (mida tegid?) ...

toitma

...

kõitma	...
kartma	...
jootma	...
liitma	...

Harjutus 35. Kirjuta eelmises harjutuses moodustatud laused vihikusse. Pealkirjaks: Minevik.

Harjutus 36. Kuidas kirjutada, kui

X	tähendab	g	või	k,
+	"	b	või	p,
—	"	d	või	t?

niisXe õhX, minXe puhXama, rahatasXu, väiXe tü—ruk,
 seisXe sirXelt, olXe vaiXselt, pesXe puh—aXs, täh—is
 märX, ham+apas—a, uXsed on lah—i, mai—sev pu—er,
 vars—i tule+ ars—, num+er kaheXsa, traa—ist konXs,
 pisiXe MihXel loe+ leh—e, sei—se pil—i, kaXs pliia—sit,
 värsXe ajaleh—, mi—a te kar—a—e.

7. KORDAMISEKS.

1. Missuguste lausete lõppu pannakse hüüumärk? Too näiteid!

2. Mis märk pannakse küsimust sisaldava lause lõppu? Too näiteid.

3. Miks kirjutame **k, p, t** sõnades **kuusk, lapsed, leht?**

Harjutus 37. Täida lüngad ja pane lõpumärk.

S ja h kõrval k, p, t.

Ma söö__sin küülikuid / Küll sõi__sid võis__lejad kiires__i / Kas te saa__si__e kirja ära / Nii__umasinad

nii__sid rukist / Kolhoosnikud köi__sid vih__e / Palun
mai__ske meie kü__siseid / Tere tulemas__ pioneeride
ri__adesse / Kellele teie loo__si__e / Palju õnne sünni-
päeva__s / Mat__asime Otepääle / Tule lap__uud män-
gima /

4. Leia ja kirjuta vihikusse sõnad, mille ette pannakse koma. Pealkirjaks: K o m a g a s õ n a d.

aga, et, ja, kes, kus, mis, ning, sest, või

Harjutus 38. Täida lüngad ja pane koma.

A. Pille-Riinil on ka__s kikkis pa__si kus o__sas käivad lin__id. Täna on hea et vahariie on laual sest Pille-Riinil til__ub silmis__ vett lauale. / Ka jääpuri__as akna taga til__us aga mitte jonnis__. Pille-Riin nuttis tasa et isa ei kuule__s sest isa nutmis__ ei salli. Siis tuli talle mi__agi meelde mis vanaisa oli rää__inud. Ta joo__sis kõnniteele mis värava juures__ algas. Kõik olid lah__ed kes vas__u tulid.

B. Pille-Riin kar__is et lepatriinu ära lenda__ aga ei lenanud. Eile leidis ta liivaau__ust kollase kühvli mis talv o__sa oli kadunud. Ta mängis nii et ise on ema ja kühvli on laps aga kõnnitee on sild. Nüüd joonis__as ta liiva peale suure kas__i mis oli maja. Siis lä__s ta suure männi alla kus oli töö. Pille-Riin tegi tõsise näo nagu sellel tädil kes poes tema ees oli.

(E. Niit.)

5. Ütle, kuidas poolitad sõna, kui selles esineb mitu kaashäälikut kõrvuti?

Kuidas poolitad liitsõnu?

6. Poolita.

veski, saatsid, abistaja, varred, viljad, lehed, juured,
värsket köögivilja, traktor, samblad,
aknaklaas, kõrvalklass, liivaaugust, veekogu, põldhiir,
kraadiklaas.

III. SÜGIS KODUÜMBRUSE LOODUSES.

8. LÜHIKE JA PIKK TÄISHÄÄLIK SÕNADES.

kiisu — kisub

Loe ja häälda selgesti.

Meri annab meile palju kalu. Meeri kaalub marju. Keeda marjasuppi. Keda Miina teretas? Mina pole seda raamatut lugenud. Tule õhtul minu poole! Ära seisa tuule käes! Liina, pane lina lauale! Kiisu, ära kisu kera! Keerake kell üles!

Harjutus 39. Paiguta jämendatult trükitud tähtedega sõnad tabelisse ja märgi tähed värviliselt.

Lühike täishäälik
ühe tähega

meri

Pikk täishäälik
kahe tähega

Meeri

Harjutus 40. Ütle lauseid, kasutades sõnu tabelist.

Harjutus 41. Muuda antud sõnade esimese silbi täishäälik pikaks, nii et saad uued sõnad. Moodusta saadud sõnadest lauseid.

kare, koli, kore, kuri, kärin, lisa, muda, padi, pilu, risu, rivi, sina, sada, tule, urin.

Näidis: kare — kaare. Masin niidab laia kaare.

Harjutus 42. Muuda antud sõnade esimese silbi täishäälik lühikeks, nii et saad uued sõnad. Moodusta saadud sõnadest lauseid.

kuuri, kooli, Liisa, Miina, muda, piigi, riivi, Siina, uurin, veeri, puuri.

Harjutus 43. Kirjuta sulgudes olev täht, nagu vaja.

1. L(i)na oskab l(i)na kitkuda.
2. S(u)red k(o)rmad v(e)resid k(ü)ni p(o)le.
3. V(i)lu ilmaga r(i)etu s(o)jalt.
4. Kelle pl(i)ats see on?
5. M(o)torp(a)did popsutasid m(ö)da j(ö)ge.
6. T(u)le v(a)ta, kuis lipud t(u)les lehvivad!
7. T(i)u r(i)vib sa(i)a.
8. Millal p(õ)levad n(ä)rip(u) okstel k(ü)nlad?

Harjutus 44. Kirjuta sulgudes olev täht nagu vaja, täida lünk ja pane kirjavahemärgid.

Vallatu sügistuul.

T(u)le välja v(a)tama mis sügistuul t(e)b / Ta k(e)ru-
ta__ puuleh__i üles ja le(n)uta__ neid kõrgele / Siis sasi__
ta puuo__si ja raputa__ t(u)lelipu va(r)ast / Nüüd rebi__

ta onu Mih—lil k(a)bu peast ja pais—a___ selle po(r)i /
K(u)la, kuis ta kors—nas (u)lub ja akna taga pi(l)i puhu___ /
Lagedal merel v(e)reta___ ta s(u)ri vahuseid laineid ja
pais—a___ neid vas—u ka(l)ast.

Jälgi jämendatult trükitud sõnade õigekirjutust.

Matkaja.

Rõõmsa matkaja **tee** viib kaugele üle **maa** ja üle **vee**.
See on nii tore, kui paistab soe suve**kuu** päike ja õitseb iga
puu. Siis ei **saa** keegi kodus olla, sest suvi kutsub kõiki.

Nimeta sõnu, mida kirjutame nagu «m a a».

Harjutus 45. Leia sõnad, mis kirjutatakse nagu «m a a»
ja kirjuta need vihikusse. Ütle lauseid nende sõnadega.

Marjule.

Augustikuu alguses läksime vennaga sinikale. Tee viis
meid üle soo. Ühe kraavi kohal oli maantee sillata. Andres
hüppas üle, aga mina kurtsin: «Mina ei saa läbi vee minna.»
Andres õpetas: «Pane too puu sillaks! See on väike töö.»
Aga see polnud mingi puu, vaid pikk kepp. Võtsin suure
hoo ja hüppasin üle. Tagapool oli maa kuivem ja seal kas-
vas marju. Enne ma marju ei söö, kui nõu täis.

Näidis: kuu — Oktoober on sügiskuu.

Harjutus 46. Liida sobiv **maa**-tüüpi sõna.

kodu..., Saare..., õuna..., pirni..., elu..., mesi...,
raud..., maan..., jalg..., mai..., kevad..., augusti...,
sügis...

Näidis: kodumaa,

Harjutus 47. Kirjuta tabel oma vihikusse ja täienda.

mina — m(in)a — ma
sina — s(in)a — sa
tema — t(em)a — ...
meie — m(ei)e — ...
teie — t(ei)e — ...
nemad — n(em)ad — ...

PEAN MEELES.

**Ühesilbilised sõnad kirjutame harilikult nagu sõna
m a a.**

**Mina, sina jne. asemel saab öelda: ma, sa, ta, me,
te, nad.**

Harjutus 48. Tarvita lauseis järgmisi sõnu:

ma, maa; sa, ei saa; me, mee; te, tee.

Harjutus 49. Kirjuta sulgudes olev täishäälik, nagu vaja.

Kas meie P(e)ter v(e)rib v(e)l? Mis t(e) s(a)gite s(a)li
uksel, hoidke t(e) vaba! S(a) t(o) puid lõkke j(u)rde! V(i)
r(a)mat sinna ja t(o) vihik s(i)a! Kolh(o)si esim(e)s k(i)tis
meid hea t(ö) eest. T(i)a vanemad kolisid (u)de korterisse.
R(i)da poisse v(i)vad puid r(i)ta. Miks s(u) s(u) ei seisa
vakka?

9. LÜHIKE JA PIKK KAASHÄÄLIK.

I — II

Loe ja häälda selgelt:

1. kala — kallas, tala — tallad, elama — hellad,
valama — vallatu, põllul — põlema, selline — selis, tali —

tallid, villad — vile, hullata — uluma, male — Malle, kali — kallis, silo — sillal, jäle — jälle;

2. keele — kelle, meeie — mille, maali — Malle, kuule — kulles, muuli — muli, saali — sallib, kooli — kolli;

3. pall, tall, kell, vall, pill, all, kull, kill-köll, küll, kontroll.

selis — kalavõrgu äärenöör,

kulles — konnapoeg,

muul — sadamatamm.

Harjutus 50. Korrasta ülal antud sõnad kahte rühma ja loe siis ette.

1. I kõlab lühidalt: kala, tala...

2. II kõlab pikalt: kallas, tallad...

Harjutus 51. Moodusta antud sõnadest laused.

1. kill-köll — taguma — haamer, 2. põllulill — suvi — korjama, 3. küll — kallama — vihm — alla, 4. villane sall — koob — Mall, 5. kanakull — kollitama — tibu, 6. seller — petersell — till — hästi — lõhnama, 7. Tallinn — tore — pealinn, 8. millega — sulle — tasuma.

Harjutus 52. Kirjuta üles 1) missuguseid kelli on, 2) missuguseid palle on.

Kellad: käekell, ...

Pallid: jalgpall,

m — mm

Loe ja häälda selgelt:

1. Kamin — kammib, kämmal — kumer, lamas — lammas, sammas — samas, lumi — lumes — lumme, memme —

nõmme — nimi, kumma — oma, semu — lemmik — kommid — hommik, kommunist.

2. neeme — tamme, viime — vimma, kümme — köömen, homme — toome, kuumutama — kummutama;

3. põmm, kamm, memm, tumm, samm, tamm, kumm, pomm.

Harjutus 53. Korrasta ülal antud sõnad kahte rühma.

1. **m** kõlab lühidalt: kamin, kumer,
2. **mm** kõlab pikalt: kammib, kämmal.

Loe teise rühma sõnu silbitades.

Harjutus 54. Moodusta antud sõnadest laused.

1. küll — ilus — hommik, 2. tamm — all — kümme — lammas, 3. nõmm — talled — kepslema, 4. memm — kummikud — sammuma, 5. homme — pioneerid — lemmiklaul, 6. Kommunistlik Partei — võitlema — rahu, 7. kodumaa — sammuma — kommunism.

Kordamisharjutus 55. Täida lünk ja kirjuta sulgudes olev täht ühe- või kahekordselt.

M(a) on mär___. S(e) on lai t(e). Kü(l) on ras__e raudpo(m)! M(a) sa(m)un m(ö)da t(e)d. Ka(l)e ja An__s lähivad ho(m)e ho(m)ikul ka(l)ale. N(a)d võ__sid kom__sud lah__i. Kü(l) olid mai__svad kü__sised! T(e) istu__e akna a(l). Ma(l)e kit__ub um__roh__u. Ke(l) heliseb ti(l)-ti(l). Ku(m)al on kü(m)e pliiaitsit? T(o) mu(l)e l(i)ter p(i)ma!

n — nn

Loe ja häälda selgelt.

1. kanad — kannad, vanad — vannis, sõnad — sõnid, pannal — kannel, lina — linnad — hinnad, pinal —

pinnal, kinnas — sina, vinnal — vennal, Ene — ennast, lennuk — lennates;

2. kann, pann, vann, tonn, tünn, onn.

vinnal — suur puur

Harjutus 56. Kirjuta ülal antud sõnadest need välja, kus n kirjutatakse kahe tähega. Loe need sõnad ette.

Harjutus 57. Koosta jutuke «Linnud sügisel».

Sügis — ammu — tulema; põllud — tühjad — olema; putukad — hiired — konnad — põllult — kaduma; linnud — lõunasse — lendama; see — lahkuma — kelle — toidulaud — tühi; nüüd — teel — linnukesed — torm — pillutama; paigalinnud — talveks — siia — jääma; männileevike — kadakamari — nokkima; siidisaba — pihlakamari — sööma; tihased — rohuseeme — otsima.

r — rr, s — ss

Loe ja häälda selgelt.

1. Oras — korras, mōra — mōrrad, vurin — murrab, nurub — vurrud, korrutama — vara, varemed — varred, tõreleb — tõrred, muru — murrud, tares — parred; vurr, narr, porr.

2. sasi — sassis, käsib — kassi, klassis — klaasid, tassib — tassid — tasu, põssa — põõsas, kassa — kasukad, kauss — kausid, poiss — poisid.

porr — väga kasulik filluke lind

3. kes, mis, kas, kus.

Harjutus 58. Moodusta antud sõnadest uued, nii et jämendatult trükitud täht kirjutatakse kahekordselt.

1) muru, mõra, sasis, kanad, sina, püsi, pinal, lamas, talad, samas, kasid; poisid, kausid;

2) kas, kus, ma, sa, me, te.

Näidis: muru — murru, ...

Harjutus 59. Ütle lauseid, kus kasutad eelmises harjutuses saadud sõnu.

Harjutus 60. Kirjuta sulgudes olev täht, nagu vaja.

Kalle sullepea.

Koolitu(n)id lõppesid. Kla(s) on tühi. Ka Ka(l)e sõitis bu(s)jiga koju. Ko(r)aga märkab Ka(l)e, et t(a) ka(l)is sullepea on kadunud. S(e) t(e)nis teda juba kolmandat aastat, sest t(a) sai se(l)e isalt kooli mi(n)es. Ehk on t(a) nüüd kla(s)is laual ja kuulab seinake(l)a tiksumist kuni ho(m)e ho(m)ikuni? Ho(m)ikul saabki poi(s) oma sullepea ko(r)apidajalt kätte. Kü(l) on tal hea meel!

Harjutus 61. Moodusta lauseid.

1. Mida teevad?

Kalurid... Sepp... Pagar... Traktoristid... Kombainner... Metsavaht... Korrapidaja... Poiss... Tüdrukud...

2. Kes teevad?

...nopib ...tassivad ...kallate ...sõidab ja künnab
...lõpeb ...tulevad ...mängime ...õpin...

3. Kuidas laulavad?

Lööke... Kägu... Kuldnokk... Pääsuke... Ööbik...
Kurg... Varblane... Vares... Harakas... Part...

kruuksuma, kukkuma (kukub), kädistama, laksutama, lõõ-
ritama, prääksuma, siutsuma, sädistama, vaakuma (vaagub),
vilistama.

10. ERANDLIKUD ÜHESILBILISED SÖNAD

kes, mul jt.

Harjutus 62. Kirjuta alljärgnev ära ja märgi jämendatult trükitud sõnad värviliselt.

Mis on põllu põdrakene?

Ader on põllu põdrakene.

Kes läheb teele timpa-tampa?

Hobu läheb teele timpa-tampa.

Kel on pikad põllepaelad?

Pajul on pikad põllepaelad.

Kus palju päid, seal palju mõtteid.

Kas sel on und, kel süda valutab.

PANE TÄHELE.

Me kirjutame kes, mis, kus, kel, mil...

Harjutus 63. Kirjuta sulgudega sõnad õigesti ja pane lõpumärgid. (Mõistatuse lõppu pane küsimärk.)

Ke(s) tera ei korja, s(e) vakka ei s(a) / Must s(u),
punane keel / Liha a(l), l(u) peal / Vähk elab seal, ku(s)
ha(l) hobune, aga rohelised aisad / Kui ilus raamat su(l)e

kingiti / Ke(l)e ku(m) s(e) on / Palun t(o) mu(l)e natuke
vett / Ku(s) s(e) ka(s) näub / Mi(s) märk pannakse lauses
sõnade ke(s), mi(s), ka(s), ku(s) ette /

Minul ehk mul.

Lühenda antud sõnad ja märgi värviliselt lõpp -l.

M(in)ul ehk mul on ilus pall.

S(in)ul ehk su__ on soe sall.

T(em)al ehk ta__ on kirju seebimull.

K(ell)el ehk ke__ on veel midagi?

S(ell)el ehk se__ lambal on tore tall.

Aga küll on koolil ilus kell!

Harjutus 64. Kirjuta lauseid, kus kasutad sõnu mul, sul, tal, kel, sel.

Harjutus 65. Kasuta punktide kohal sobivaid sõnu, mis vali alt, ja pane puuduvad kirjavahemärgid.

Kalal.

Mu vend on alles seitsmene aga juba kalur sest ... on oma õng. Suvel õngitsevad ... isaga järvel. Vend viskab õnge vette aga ise vahib isa õngekorki: «Isa, ... kala näkkas/» Isa tõreleb: «Ole kuss, ... ma näen isegi! Nii peletad ... kalad minema. Kas see on kellegi kalur, ... nii vähe püsivust!»

Kui vend koju tuleb, on ... mitu kala.

Sõnad: tal, nad, mul, küll, kel, tal.

PEAN MEELES.

Minul, sinul, temal, kellel, sellel on lühemalt mul
sul, tal, kel, sel.

Harjutus 66. Täienda tabelit sõnadega.

Ühesilbilised sõnad.

Harilikud	Erandlikud
küll, pall...	mul,...
kamm,...	
onn,...	on
vurr,...	
kass, poiss,...	kas, kes, mis...
maa, tee, soo,...	ma, sa...

11. KORDAMINE.

1. Nimeta harjutusest «Rehepeks vanasti» (lk. 12) sõnad, mis kirjutatakse nagu kuusk, lapsed, leht (k, p, t on s ja h kõrval).

2. Ütle, mis sõnad siin võiksid olla.

...sk...	...ks...
...sp...	...ps...
...st...	...ts...
...hk...	
...ht...	

3. Õpi alljärgnev pala etteütluseks.

Mida matkaviihik jutustab.

Hommikul läks meie klass õppekäigule. Matk kulges kolhoosi viljapõldude vahelt metsani, kus kasvas rohkesti pohli. Kaskede ja kuuskede vahel oli pihlakaid, mis punetasid marjadest. Metsas mõõtsime ja joonistasime. Määrasime kompassi abil ilmakaari. Ennustasime, kas homme tuleb ilus ilm. Lapsed tahtsid ka küpseid pohli maitsta. Värske õhk ja maitsvad marjad tegid matka eriti meeldivaks.

4. Kirjuta sulgudega sõnad õigesti, täida lünk ja pane puuduvad komad.

R(õ)mus orav ku(k)us nõt__elt o__salt a(l)a hundi j(u)rde. Hunt tah__is oravat ära süüa aga orav palus lah__esti: «Hundike, lase mind lah__i!» Hunt imestas: «Miks t(e) aina röömsalt män__ite aga mu(l) on alati igav?» Orav put__as puu otsa ja hõis__as: «Su(l) on igav sellepärast et oled tige. Tigidus kõrvetab s(u) südant. Meie oleme röömsad sest oleme heasüdamlikud ega t(e) ke(l)elegi paha.»

(L. Tolstoi j.)

IV. OKTOOBRI PÜHAD.

12. h SÕNA ALGUSES.

1. Kirjelda, mida näed pildil!
2. Kirjuta laul ja pane punktide kohale sobiv sõna.

Lennake, tuvid!

Nüüd, tuvid, lendu ... kiirelt,
ei ükski ... hoiu teid!
Ja ... kaasa viige
maailma ... meilt!

Sõnad: rahvastele, tervifusi, tõke, tõuske

Rongkäik.

Oktoobripühad on nii tähtsad, et teisi selliseid pühi polegi. Siis on Nõukogude Liidu sünnipäev. Rongkäigus on nii palju inimesi, et kõik aina voolab. Helkivad pillid mängivad, lipud lehvivad, õhupallid heljuvad ja inimesed hõiskavad: Hurraa! Elagu Nõukogude Liit! Elagu rahu! Edasi kommunismi võidule!

Lippe ja inimesi paistab väga kaugelt, nagu liiguks võimas hiiglane üle väljaku.

(E. Niidu j.)

Ülesanne.

1. Kirjuta palast «Rongkäik» vihikusse meie riigi nimi ja sõnad, mille alguses on h.
2. Õpi pala etteütluks.

Harjutus 67. Moodusta sõnadest lauseid.

h sõna alguses

h puudub

hommikul hall hani

all orus allikas

hobune hirnuma

harutama nõöri

arukas tüdruk

hilja harjutama

hammustama

ammu ootama

hüüdma ja huikama

metsas uitama ja uluma

hästi hoolas

haug ja hõrnas (kala)

õrnalt paitama

Harjutus 68. Leia all antud sõnadest viis viga (kontrolli tabeli järgi).

hani, hernes, aug, heeringas, habe, ammustama, arukas, hõiskama, hall obune, äkki, huluma, homme, hoiukarp, hõrnalt.

Harjutus 69. Punktide kohale pane sobiv h-ga algav sõna.

Kui oli soe suvi.

... vara sõitsid ... niidule. Seal kasvas kaskede all ... lopsakas ... Jõe kohal ... veel ... udu nagu aur. Mehed ... niitma ..., aga naised niitsid põõsaste vahel käsitsi. Vikatid ..., kõlasid ... ja ... Kõik lõhnas nii meeldivalt. Varsti ... ere päike kõrgel ja töölised ... Aga kõik olid ... tujus, sest ... toredamat tööd polegi.

Sõnad: hakkasid, hall, hea, heas, heinalised, heinasööst, helendas, hein, helisesid, higistasid, niidumasinatega, hommikul, hõisked, hõljus, hüüded.

13. KORDAMINE.

1. Rühmita antud sõnad kolme rühma kuusk-, lapsed- ja leht-tüüpi sõnadeks ning kriipsuta alla k, p, t. niiske, koht, kapsapõld, küpsed, maitsvad, pähklid, lopsakas, lahti, suusk, lahtris, tasku, puhkama, lootsik, lõhki, Mihkel, Asko, Ahto, tihti, kapsama, taskus, kapsel, kepslema, kask, pihta, laht, lehter, tupsud.

Näidis.

Nagu kuusk kirjutame: niiske, ...

Nagu lapsed kirjutame: kapsapõld, ...

Nagu leht kirjutame: koht, ...

V. ETTEVALMISTUSI TALVEKS.

14. NIMISÕNA.

kes? mis?

Loe pala läbi ja ütle, mis küsimustele vastavad sõrendatult trükitud sõnad.

Talv saabub.

Juba ammu saabus sügis. Päike käib madalalt. Päev on lühike, aga öö pikk. Pääsuke, lõoke, ööbik ja kägu on ära lennanud. Mets on tühi ja nukker. Ükski lind ei laula enam. Põld on lage. Lill ei õitse ega vili kasva. Ainult rõõmus oras haljendab. Putukas on pugunud peitu, siil ja mutt samuti. Inimene aga riietub soojalt ja tal on soe maja. Juba vanasti aitas teda hobune, truu koduloom ja tubli abiline. Eks koer samuti, eriti põhjamaal, kus on jää ja lumi.

Harjutus 70. Rühmita palas «Talv saabub» sõrendatult trükitud sõnad kahte rühma, nagu on näidatud.

Nimisõnad.

Kes?	Mis?
Olendite nimed.	Esemete ja nähtuste nimed.

pääsuke, ... talv, sügis ...

Harjutus 71. Täienda oma nimisõnade tabelit esemete nimetustega, mis on klassis, kodus, tänaval...; olendite nimetustega, kes on...

PEAN MEELES.

Kõigil asjadel (esemetel), nähtustel ja olenditel on nimed.

Esemete, nähtuste ja olendite nimed on nimisõnad.

Nimisõnad vastavad küsimustele kes? mis?

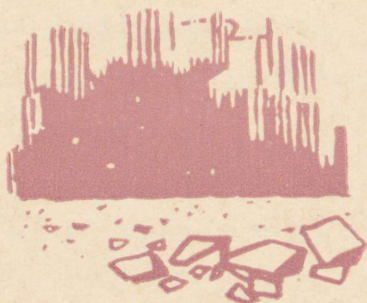
Harjutus 72. Moodusta lauseid, kasutades antud nimisõnu.

a) sügis, sügistuul, uduvihm, kased, haavad, Hallkael, harjutuslend, emapart, allikas, jõgi, lennuparv, juht.

b) lapsed, lumesadu, lumi, lumehelbed, kelk, kelgumägi, suusad, lumevaip, rõõm.

Jutusta piltide järgi looke.

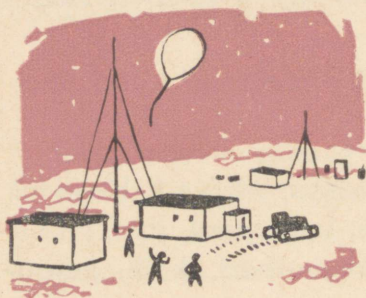
Jääväljade keskel.

1. Millega on kaetud meri kaugel põhjas?
2. Kui kaua kestab jääkate?
3. Mis valgustavad seal pikka põhjaööd?

4. Kuidas tungivad inimesed sellesse jääriiki?
5. Kuidas suudab jäälõhkuja murda paksu jääd?
6. Kui kaugele suudab ta nii tungida?

7. Kuidas elavad ja töötavad teadlased jääväljade keskel?
8. Kuidas nad tungisid nii kaugele?
9. Kuidas nad sidet peavad?

10. Mis võib vahel juhtuda?
11. Kes päästab hädaohu korral sangarlikud uurijad?

Nimisõna käänded ja küsimused.

Ainsus ja mitmus.

Ütle sõrendatult trükitud nimisõnade küsimus.

Esimene jää.

Kui kooli (kuhu?) läksime, nägime pargis (kus?) tiigil (millel?) jääd (mida?). Pärast tunde jooksimet jää kõvadust proovima. Keegi ei usaldanud nõrgale jääle minna, sest kellele seda õnnetust vaja on. Ahto tahtis visata kiviga, Andres võttis jämeda kepi. Suured poisid keelasid Ahtot ja Andrest: «Nii te rikute liuvälja, et ei saagi uisutada!» Kivid ja kaidad külmuvad jäässe või teevad sinna augud, mis külmuvad konarlikuks. Aga liuvälja tuleb hoida nagu peeglit. Siis libisevad uisud hästi.

Harjutus 73. 1. Kirjuta palast «Esimene jää» nimisõnad välja niisugusel kujul, et nad vastavad küsimusele kes? mis? (ainsuses).

Näidis: kool, park, ...

2. Kirjuta eelmise harjutuse sõnad mitmuses.

Näidis: koolid, pargid, ...

Harjutus 74. Muuda antud laused nii, et sõrendatult trükitud nimisõnad oleksid ainsuses.

A. Sillad on laiad ja tugevad. Linnad on ilusad. Paadid on kaldal. Pallid veerevad. Vurrid keerlevad pörandal. Kelgud sõidavad mäest alla. Pliidid on küüritud.

B. Lipud lehvivad. Latid on pikad. Kapid on lukus. Sepad taovad rauda. Nukud magavad mänguvoodis. Poisid õpivad uisutama. Kausid on riulil. Tuletikud pole mänguasjad.

Näidis: A. Sild on lai ja tugev...

B. Lipp lehvib...

Vaatle nimisõna raamat muutmist ehk **käänamist**, ütle küsimused ja pane tähele sõna lõppe.

Käänamine.

Mulle kingiti väga ilus raamat. Raamatu kaanel on värviline pilt. Lugesin õhinaga uut raamatut. Raamatusse oli isa kirjutanud pühenduse. Küll on selles raamatus ilusaid jutte! Loen oma raamatust lugusid vanaemalegi ette. Raamatule panin kohe katepaberi ümber. Ühelgi minu raamatul ei puudu paberümbris. Võta raamatult prillid ja ulata isale! Raamatuta hakkaks igapäev igav. Hoopis mõnusam on olla hea raamatuga.

PEAN MEELES.

Nimisõna muutmist nimetame käänamiseks. Käänamisel muutuvad sõna lõpud. Need on käändelõpud. Igal käändel on oma küsimus ja enamasti ka käändelõpp.

15. NIMETAV KÄÄNE.

kes? mis?

Leia palast nimisõnad, mis vastavad küsimusele kes? või mis?

Soojas toas.

Väljas on juba kenake külm. Veekogusid katab jää. Maa ootab lund. Hommikul koputab tihane aknale. Vaene linnuke, sind vaevab nälg! Vahel on ilm tuuline, puhub kõle sügistuul. Aga toas köeb ahi ja hõõgab soojust. Ahjus lõõmab punane leek. Kuuris on kütus. Seal on puuriit, turvas ja brikett. Suurtes majades on keskküte ja kütuseks kivisüsi või põlevkivi.

Emal, isa ja Olev istuvad ahju juures ning vestlevad. Kass magab taburetil ja lööb nurru. Rõõm on olla soojas toas.

Harjutus 75. Kirjuta palast «Soojas toas» välja nimisõnad, mis vastavad küsimusele kes? mis?, nagu allpool näidatud.

Nimetav kääne.

kes? mis?

Külm, jää...

PEAN MEELES.

Kui nimisõna vastab küsimusele kes? või mis?, on ta nimetavas käändes.

Harjutus 76. Loe palast «Esimene jää» (lk. 45) sõrendatult trükitud nimisõnad nimetavas käändes.

Harjutus 77. Moodusta antud sõnadest juhised ahjukütmiseks. Tõmba nimetavale käändele (ainsuses ja mitmuses) joon alla.

Ahjukütmine.

tuhk välja võtta, kuiv halg risti panna, halud peaie laduda, laastud lõigata, lõke süüdata, ahjuuks koomale lükata, õhuaken avada ja puhas õhk tuppa lasta, tukid segada, ahi sulgeda.

Näidis: Enne ahjukütmist vaja tuhk välja võtta. Kõige alla panna põigiti kuiv halg.

Harjutus 78. Moodusta lauseid, kus tarvitad nimetatvat käänat sõnadest kapp, pliit, kaas, kauss, poiss, kokk.

Näidis: Meie klassile toodi uus kapp.

16. OMASTAV KÄÄNE.

kelle? mille?

Nimeta sõrendatult trükitud nimisõnade küsimus.

Peetri isa töötab vabrikus. Merikese ema on kirjanik. Ta istub laua taga ja kirjutab. Juhani õde õpib ülikoolis. Õe rasked raamatud on tarkust täis. Ühe raamatu kaanel on kirjaniku pilt, teisel aga Tallinna tornid. Isa jalgratas on kuuris. Onu toodud õunad olid maitsvad. Need on ema küpsetatud koogid.

PEAN MEELES.

Kui sõna vastab küsimusele kelle? mille?, siis on ta omastavas käändes.

Harjutus 79. Kirjuta eelmisest harjutusest sõnad, mis vastavad küsimusele kelle? mille? oma vihikusse, nagu allpool näidatud.

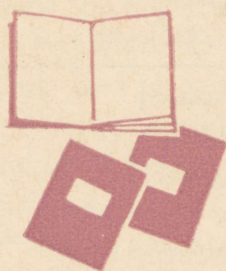
Näidis:

Omastav kääne.

kelle?	mille?
Peetri, ...	laua, ...

Harjutus 80. Leia antud sõnaühenditest sõnad, mis vastavad küsimusele kelle? mille?

venna raamat, ema kingad, isa mantel, onu mootorratas, tädi käekott, vanaisa prillid, noore kana pesa, suure paju oksad, keha karastamine, kivi taga, tee kõrval, üle soo, läbi vee, üle maa.

Ene vihikud

Ene õpib

Mis käändes on sõna «Ene» 1) esimesel pildil? 2) teisel pildil?

Mille järgi otsustad?

Harjutus 81. Mõistata, mis käändes on sõrendatult trükitud sõnad.

Tiiu koolitarbed on korras. Nüüd õpib Tiiu klaverimängu. Tõnu ei mängi pilli. Aga Tõnu vihikud on puh-

tad. Meie ema töötab kanalas. See on ema uus kittel. Ema lemmikkana muneb aastas 300 muna. Tädi sõitis pühadeks meile. Küll maitstes tädi toodud tort hästi!

Harjutus 82. Kirjuta eelnev harjutus ära ja pane sõrendatud sõnale sulgudes küsimus ja käände nimetus. Peal kirjaks: Nimetav ja omastav.

Näidis: Tiiu (kelle? om.) koolitarbed on korras. Tiiu (kes? nim.) õpib hästi.

Ütle, mis muutub õigekirjas.

Nimetav	Omastav
kes? mis?	kelle? mille?
särk	särgi(nööp)
seep	seebi(vaht)
peet	peedi(pealsed)
<hr/>	
kukk	kuke(suled)
sepp	sepa(vasar)
rätt	rätti(muster)

Harjutus 83. Jätka, nagu ülal, sõnadega:

park, kurk, paat, noot, toit, võit, keep, lipp, kepp, supp, rott, kott, sokk, sukk.

Harjutus 84. Kirjuta sulgudes olevad sõnad omastavas käändes.

Omastav kääne.

1. Koolist tulnud, harjas Mati oma (ülikond, mantel ja müts) puhtaks.

2. Helle triikis (pöll, pluus, pioneerirätt ja patsipael) siledaks.

3. Tiina õmbles väikevenna kuue ette uue (nööp ja haak).

4. Ain pesi puhtaks (pott, kauss, nuga) ja viimaks (pliit).

5. Kalju puhastas (tahvel), tõi (kriit) ja pani vaasi (punane nelk).

6. Isa kutsus (lukksepp), kes parandas (lukk).

17. OSASTAV KÄÄNE.

ke da? mi da?

Loe harjutus ja ütle sõrendatult trükitud sõnade küsimus.

Õhtu kodus.

Isa loeb raamatut. Ema keedab teed ja nõelub sukka. Ülo lahendab ülesannet. Eve õmbleb linikut. Muri piilub kassi, kes magab ahju juures ja lööb nurru. On nii vaikne, et kuuldu seinakella tiksumist. Siis Mirri ärkab, lakub käppa ja peseb suud. Akna tagant kostab vihma krabinat. Pärast sööki läheb Ülo magama ja ütleb: «Head ööd!» Väljas sõidab auto mööda maanteed ja annab signaali.

Harjutus 85. Kirjuta eelmisest palast sõnad, mis vastavad küsimusele ke da? mi da?, vihikusse all antud tabelina.

Näidis:

Osastav kääne.
ke da? mi da?

Lõpus -t	Lõpus -d	Lõpus täishäälik
raamatut	teed	sukka

Harjutus 86. Täienda tabelit oma sõnadega.

PEAN MEELES.

Kui sõna vastab küsimusele keda? mida?, siis on ta osastavas käändes.

Harjutus 87. Kirjuta jutuke ära. Sõnadele osastavas käändes lisa küsimus sulgudes (keda? mida?).

Kummal oli soojem.

Kaks venda läksid jalutama. Õues tundsid nad aga külma. Ott kõnetas Mihklit: «Lähem panen riidet ümber!» Ta tuli tagasi kui kubujuss, polnud näha ei suud ega silma. Mihkel otsis endale tööd. Ta tõi kuurist labida ja rookis lumist teed. Nii sai ta küllalt sooja. Tööga tugevdas ta oma keha.

Harjutus 88. Kirjuta sulgudes olevad sõnad osastavas käändes ja tõmba joon alla.

Kuidas vältida haigusi.

1. Pese igal hommikul oma (nägu, kael ja rind) jaheda veega.
2. Ära unusta (kätepesemine) enne (söök).
3. Saunalaval kasuta kuuma (leil) ja külma vett, aga pesemisel rohkesti (seep).
4. Kuivatamiseks kasuta karedat (rätt).
5. Ära unusta koju (taskurätt).
6. Vaheta vähemalt kord nädalas (pesu).
7. Kus pole (puhtus), sinna vajatakse (arst).

Pane tähele, kuidas on osastav kääne jämendatult trükitud sõnadest.

Head lapsed aitavad meeeldi oma **isa** ja **ema** (keda?).

Leili külastas suvel oma **tädi** ja **onu** (keda?).

Tänaval kohtasin ma pinginaabri **vanaisa** ja **vanaema** (keda?).

Harjutus 89. Moodusta lauseid, kus antud sõnad on osastavas käändes.

isa, ema, onu, tädi, vanaisa, vanaema, pesa, kesa, kisa, tuvi.

Näidis: Merelt kostab kajakate kisa.

t osastava käände lõpus.

Loe harjutus, nimeta jämendatult trükitud sõnade küsimus ja kääne.

Suvel korrastasime kooli **keldrit**. Soolasime koolile kümme **ämbrit** kurke ja korjasime sada **liitrit** marju. Marjade keetmiseks kulus palju **suhkrut**. Autod vedasid **kütust**, iga auto tõi kuus **ruumimeetrit** puid. Kolhoosi sepp parandas **vankrit**. Pakikandja kandis **kohvrit**.

Harjutus 90. Kirjuta eelmine harjutus ära ja tõmba sõnadele osastavas käändes joon alla.

Ütle, missuguste sõnade ette pannakse lauses koma (6 sõna). Too näiteid.

Harjutus 91. Kirjuta sulgudes olevad sõnad osastavas käändes (keda? mida?) ja pane puuduvad komad.

Pioneeritoas.

Meile meeldib pioneerituba sest seal on palju (huvitav). Me ise sisustasime selle et oleks koht kus veeta

vaba (aeg). Seinal on pildid ja mitu (tabel) aga vastu (aken) on stend. Selles on mitu (pilt) ja (foto) mis kujutavad V. I. Lenini (elu) ja (tegevus). Ühel laual on rühmapäevikud. Meie rühma (päevik) peab Olev kes teeb seda hoolsasti.

stend — püstalus väljapanekute jaoks.

Õpi antud pala etteütluks.

Pioneerikoondus.

Pärast tunde olime pioneeritoas, kus õppisime morset. See on põnev kiri, mida kirjutatakse kriipsude ja punktidega. Algul õpetas pioneerijuht Annet, Peetrit ja Mihklit, kes olid esimest korda koondusel. Siis koostas igaüks kaks sõnumit ja saatis need teisele. Lõpuks näitasid kaks tüdrukut tahvlit, kus oli morsekirjas sõnum. Seda lasti lugeda ainult pool minutit. Saime kõik aru, mis kirjas oli.

18. KORDAMISEKS.

1. Ütle lauseid, kus antud sõnad on osastavas käändes:
ema, isa, tädi; kohver, liiter, meeter, suhkur, vanker, ämber, tahvel.
2. Kirjuta sulgudes olev sõna osastavas käändes ja pane lause lõpumärk.

Mitu (meeter) sa hüppad kaugust
Kas jaksad kergitada täit (veeamber)
Suur Tõll keerutanud (vanker) ümber sõrme
Ema käskis (Mihkel): «Too poest kaks kilo (suhkur)»

Tõsta need kolm (kohver) autosse
 Mitu (liiter) marju sa suvel korjasid
 Ema palus (isa) lõunale
 Ma aitasin (tädi)
 Tüdruk küsis: «Kas (ema) polegi veel kodus»

3. Joonista tabel ja kääna tabelis antud sõnu.

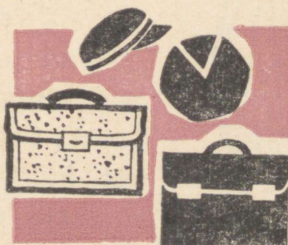
Käänamine.

Nimetav mis?	Omastav mille?	Osastav mida?
õpik		
vanker		
taldrik		
suhkur		
liiter		
tahvel		
kes?	kelle?	keda?
kalur		
lendur		
tüdruk		
liblikas		
putukas		
sipelgas		

19. AINSUS JA MITMUS.

Minu müts ja mapp

Meie mütsid ja mapid

Vaatle tabelis olevate sõnade õigekirja. Ütle nende sõnadega lauseid.

Mis?		Nimetav.		Kes?	
Ainsus	Mitmus	Ainsus	Mitmus	Ainsus	Mitmus
müts	mütsid	tüdruk	tüdrukud		
mapp	apid	poiss	poisid		
sall	sallid	laps	lapsed		
riie	riided	õpilane	õpilased		
saabas	saapad	pioneer	pioneerid		
kuusk	kuused	mürsepp	mürsepad		

PEAN MEELES.

Mitmuse nimetava lõpus on d.

Harjutus 92. Kirjuta punktide asemele sobiv sõna mitmuse nimetavas. Märgi d värviliselt.

Kes peidavad end ära?

Paljud ... peidavad enda talve külma eest / ... poevad tiigipõhja mudasse ... ja ... ronivad puujuurte alla / ... peidavad end puuõõnsusse, koopasse ja pööningule / ... on tarus kobaras, et oleks soojem / ... sulevad pesa «uksed», et külm sisse ei pääseks / Sügavale maasse poevad ... ja ... / Mitmed ... leiavad talvekorteri puupragudes või kivide all.

Sõnad: loom, konn, rästik, nastik, nahkhiir, mesilane, sipelgas, mutt (mutid), vihmauss, putukas

Harjutus 93. Kirjuta sulgudes olev sõna mitmuse nimetavas.

Kui talv saabub.

Kui talv saabub, siis külmuvad kinni kõik (jõgi, järv, tiik) ja teised (veekogu). Kohe toome välja (uisk). (Laps) riietuvad. Nad panevad selga kirjud (dress) ja kätte soojad (käpik). Tuleb aga lund, siis rõõmustavad meid (suusk ja kelk).

Suuski ei pea kinni (hang ega kraav), (soo ega saar). Hoplaa, aina edasi! Sinna, kus sinetavad (mets) ja kumavad (kõrge kuusk).

VI. LÜHIKESEST PÄEVAST JA PIKAST ÕÖST.

20. g, b, d JA k, p, t.

(rada — ratas)

Loe sõnapaarid ja kirjuta nad kahte rühma: 1) sõnad, milles on **g, b, d**; 2) sõnad, milles on **k, p, t**. (Vaata näidist.)

figu — tikub, äge — äke, lugu — luku, vikat — viga, tangid — tankid;

rada — ratas, sadu — satub, katus — kadus, kate — kade;

tibu — tipud, kuba — kupud, kübe — hüpe, tuba — tupes, kupar — kübar, täbar — pipar, kibu — kipub.

Näidis: Sõnad, milles on g, b, d.
figu, äge... (Nagu rada.)

Sõnad, milles on k, p, t.
(Nagu ratas.)

Harjutus 94. Täida lünk.

Ringmäng.

La__sed võ__sid kä__est kinni ja te__id rin__i. Nad laulsid: «Vares, va__a li__ukene.» Ise lii__usid parema__kätt. Mõned kõn__isid ringi sees ja lii__usid vasaku__kätt. Vars__i algas kordussalm: «Ketras, ketras kelle ra__as,

vanaeide vo__ira__as. Villad va__as, ta__ud la__as, koti-
kangas ku__e no__as!» Nii oli tore tan__sida.

Harjutus 95. Moodusta viis lauset, kasutades sõnu nagu
r a d a ja viis lauset sõnadega nagu r a t a s omal vali-
kul.

Näidis: Kuhu see poiss kadus? Katusel istuvad tuvid.

Harjutus 96. Kirjuta antud sõnades g, b, d asemele k,
p, t ja koosta lauseid saadud sõnu kasutades.

rong, kurg, king, lind, laud, särg, saag

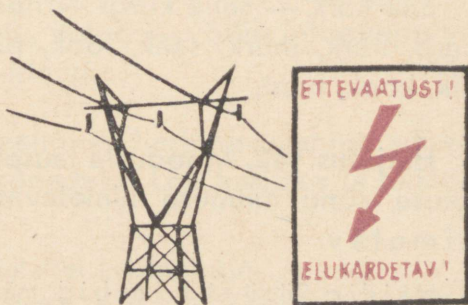
Näidis: rong — ronk. Ronk on suur must lind.

Harjutus 97. Pane loole pealkiri ja kirjuta lünka g, b, d
või k, p, t.

Suvel läks ä__e äi__e üle linna. Sa__as vihma ja rahe__.
Ka__userennist voolas vett ojana alla. Kui päi__e jälle
paistis, tahtis väi__e A__u teha pi__a sõi__u isa autoga:
Mui__ugi män__ult. Ta tuli au__o juurde ja ütles täh__salt:
«Au__o a__u on tühi ja starter ei võ__a ve__u. Sõi__an
parem ron__i__a.»

starter — autokäivitaja; käivitab elektriga, mis tuleb akust.

Kus on selline
hoiatussilt, nagu
kujutab pilt?

Harjutus 98. Õpi pala etteütluseks.

Elekter.

Epu õde õpib õpetajaks, aga vend elektrikuks. Mõlemad on toredad ametid. Nüüd on pikad ja pimedad ööd, kuidas küll saaksime elektrita läbi. Ta näitab õhtul valgust, kütab pliiti, peseb ja triigib pesu ning tõstab koorma. Tema abil kuuleb raadiot ja ta teeb tuhat tööd. Tema juhtmel on seljas kummisärk, et juhe oleks ohutu. Ära sa paljast juheta puuduta!

Vaatle sõnade käänamist ja ütle, mis on ühist ainsuse omastaval mitmuse nimetavaga.

Ainsus		Mitmus
Nimetav	Omastav	Nimetav
kes? mis?	kelle? mille?	kes? mis?
see särk	selle särki	need särki/d
„ seep	„ seebi	„ seebi/d
„ paat	„ paadi	„ paadi/d

Harjutus 99. Käana suuliselt järgmisi sõnu, nagu allpool näidatud.

See kurk — selle kurgi — need kurgid.
karp, nurk, mürk, saak, look, pink, mark, kink, lint, laut, tiik, kook, hunt.

Harjutus 100. Moodusta lauseid, kasutades eelmise harjutuse sõnu mitmuse nimetavas. Pealkirjaks: Mitmuse nimetav.

Näidis: Riulil olid karbid mänguasjadega.

21. k, p, t JA kk, pp, tt.

(ratas — ruttu)

Loe ja häälda selgelt veerud ülalt alla ja vasakult paremale.

Nimetav.	Omastav.	Osastav.
see lukk	selle luku	seda lukku
„ nukk	„ nuku	„ nukku
„ kokk	„ koka	„ kokka
„ sepp	„ sepa	„ seppa
„ lipp	„ lipu	„ lippu
„ kapp	„ kapi	„ kappi
„ jutt	„ jutu	„ juttu
„ rätt	„ räti	„ rätti
„ kett	„ keti	„ ketti

PEAN MEELES.

Me kirjutame k k, p p, tt, kui hääldame neid häälikuid eriti pikalt.

Loe ja häälda selgesti.

kukkuma — kukub, tukkus — tukub, pakkida — pakivad, pakub — pakkuda, õpib — õppida, õppis — õpime, kapis — kappi, hüppas — hüpata, kütta — kütab, katta — kattis — katab, kotis — kotti, võtab — võttis, hõbekepp — hõbekepi, kuldnupp — kuldnupu.

Harjutus 101. Rühmita eelmises harjutuses antud sõnad r a t a s- ja r u t t u- tüüpi sõnadeks. Loe harjutus ja häälda selgesti.

Näidis: Nagu «ratas» kirjutame: kukub, tukub...

Nagu «ruttu» kirjutame: kukkuma, tukkus...

Harjutus 102. Kirjuta antud sõnadest ainsuse omastav (kelle? mille?) ja mitmuse nimetav (kes? mis?)

tekk, sukk, sokk, lipp, vapp, latt, jutt, poiss, kauss.

Näidis:

Nimetav kes? mis?	Omastav kelle? mille?	Mitm. nimet. kes? mis?
nukk	nuku	nukud
kapp	kapi	kapid

Harjutus 103. Täida tabelis olevad lüngad.

Nimetav kes? mis?	Omastav kelle? mille?	Mitm. nimet. kes? mis?
see mõte	selle mõtte	need mõtted
„ hüpe	„	„
„ ratas	„	„
„ lõke	„	„
„ saade	„ saate	„ saated

Harjutus 104. Ütle lauseid, kus kasutad sõnu: lipud, jutud, sukad, mõtted, hüpped, rattad (jalgrattad), saated.

Loe ja jälgi k, p, t muutumist sõnade käänamisel.

Ainsus			Mitus	
Nimetav mis?	Omastav mille?	Osastav mida?	Nimetav mis?	Omastav mille?
see	selle	seda	need	nende
lukk	luku	lukku	lukud	lukkude
lipp	lipu	lippu	lipud	lippude
jutt	jutu	juttu	jutud	juttude
kk, pp, tt	k, p, t	kk, pp, tt	k, p, t	kk, pp, tt

Harjutus 105. Kääna suuliselt tabeli järgi sõnu

vapp, kapp, sukk, tikk, pakk, kott.

Häälda käänded (eriti mitmuse omastav) hästi selgesti.

Harjutus 106. Kääna kirjalikult tabeli eeskujul sõnad

lipp, pakk, kapp, kett, mutt, kokk.

Harjutus 107. Moodusta lauseid, kus kasutad eelmises harjutuses antud sõnu ainsuse ja mitmuse käänetes.

Harjutus 108. Aseta lünka puuduv täht ja pane sulgudes olev sõna sobivasse käändesse.

Nõukogude Liidu lipp ja vapp.

Pidupäevadel heis__ava__ inimese__ hoonetel puna-
se__ (lipp), aga riigiasutuste seintel on Nõukogude Liidu
(vapp). Riigili__ul on (sirp) ja vasara ning (viisnurk) kuju-
tis. Viis nur__a tähendava__ viit maailmajagu. Ka (vapp)
sära__ viisnurkne täht. Tõusev päike va__is tähenda__
inimkonna helge__ tulevikku.

Mis loosun__ on (vapp) lookleval (lint)?

Harjutus 109. Toimi samuti nagu eelmises harjutuses.

Epu mänguasjad.

E__ul on palju meeldivaid mänguasju. Seal on ilusad
(nukk, kapp, pliit), aga ka väikesed (pann, pott) ja muud
kööginõu__. Kõige roh__em meel__ib E__ule nukk Triinu.
Triinu__ hoiab ta väga. Triinu voodil puudus vaip. Emal

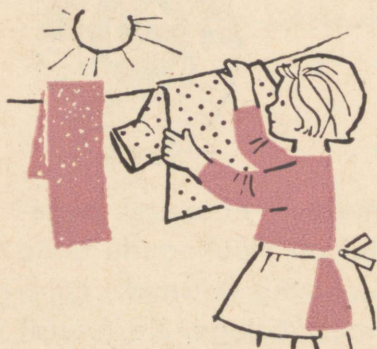
olid (kapp) kirjud (lapp) ja ta andiski toreda (lapp) E___ule.
Nüüd ka___is Epp oma (nukk) laia (vaip). Igal õh___ul ja
hommikul korras___ab ta Triinu voodi___.

Harjutus 110. Silbita.

lukud, lukku, nukkude, kapi, lõke, lati, leppa, lebab,
sepad, kapp, hüppama, hüpata, tunniplaan, keeduplaat,
koduaias.

Jutusta piltide järgi looke.

Tee tööd töö ajal, aja juttu jutu ajal.

1. Mida tegi Liia ise?
2. Miks kuivas kleit õues kiiresti?

3. Mida teeb Liia, et kleiti triikida?

(triikraud, elektritriikraud, pistik, kontakt)

4. Kuidas kulgeb Liial triikimine?
5. Missugune on ta tuju?

6. Kuhu ilmub korraga Maia?
7. Mida teevad tüdrukud nüüd õhinal?
8. Mis unustatakse hoopis?

9. Mida haistab Liia järsku?
10. Mis ta nüüd teeb?
11. Miks on ta kurb?
12. Mida ütleb selle loo kohta vanasõna?

Harjutus 111. Leia teisest tulbast esimesele õige lause ja kirjutamisel täida lüngad.

Kukk
Sepa
Mikku
Sukad
Lippude
Jukule

ja lauludega marsiti lõ__eõhtule.
õ__etas mi__u poissi.
ja so__id ri__usid nõöril.
lendas la__ast teri no__ima.
ti__us pi__al matkal väsimus kallale.
jalgra__al te__is ri__e.

Harjutus 112. Rühmita antud sõnad kolme rühma. Loe ja häälda õigesti.

rada
g, b, d
.....

ratas
k, p, t
.....

rattad
kk, pp, tt
.....

ladu, ketas, lattu; nuga, nuku, nukku; lipud, tibu, lipude; sadu, satub, sattus; kappide, kapi, kabi; sõge, lõked, lõket; lukkude, saba, lapid; rukis, lükkas, lugu.

Harjutus 113. Lisa eelmisele omalt poolt igasse rühma neli sõna.

22. KORDAMINE.

1. Ütle nimetava, omastava ja osastava käände küsimused.

2. Kääna nimetavas, omastavas ja osastavas sõnad lukk, kepp, kott.

3. Ütle samade sõnade mitmuse nimetav ja omastav. Loe nüüd kõik viis käänet kõrvuti.

4. Ütle osastav kääne (keda? mida?) sõnadest õpik, õpetaja, tüdruk, aurik, vihik, pliiats, raamat.

5. Kirjuta sulgudes olev sõna ainsuse osastavas (keda? mida?).

Sõin (sepik), kaks (õpik), viis (tüdruk), kolm (õpetaja), pesin (taldrik), mitu (vabrik).

6. Kirjuta mitmuse nimetav (kes? mis?) järgmistest sõnadest:

a) saak, paat, seep; lukk, sepp, kütt;

b) pall, sall, trumm, kamm, vann, linn, vurr, narr, kass, tass, suss.

7. Ütle ains. osastav sõnadest meeter, liiter, ämber, kohver, vanker, suhkur, tahvel, kahvel.
8. Kirjuta lünka puuduvad tähed.

Näarid toas.

Meie esivanema__ võtsid uu__ aasta__ vas__u väga omapäraselt. Õle__ toodi tu__a ja lao__ati põrandale. Õlge__el pi__utasid vana__ ja ku__erpa__itasid ning hu__asid noore__. Peremees püüdis viljasaaki e__ustada ja vis__as ölekõrsi la__e. Puh__ast rukkijahust kü__setati näarika__. Uusaasta ho__ikul söödi pool ka__u ära. Ka__u teine pool hoiti kevadeni. Kevadel pa__uti külvajatele näarika__u.

VII. METSAD — ME KODUMAA RIKKUS JA ILU.

23. SISSEÜTLEV KÄÄNE.

-sse

kellesse? millesse? kuhu?

Vaatle jämendatult trükitud sõna küsimust ja lõppu.

Suusamatk metsas.

Sõitsime suuskadel kodukolhoosi **kuusikusse**. Kui ilus ja vaikne oli seal! Mööda kohevat lund sumasime metsa **sügavusse**. Kukkusime sageli **lumehangedesse**, mis oli väga lõbus. Kohtasime metsloomigi. Jänku putkas meid nähes tihnikusse ja orav kadus oma **pesasse**. Rähn, metsade trummilööja, põristas, põristas ja lippas **puuõõnsusse**. Peatusime ja hingasime värsket õhku.

PANE TÄHELE!

**Sisseütlev kääne vastab küsimusele kel-
lesse! millesse! kuhu!**

Sisseütleva käände lõpp on harilikult - sse.

Harjutus 114. Pane iga loom oma õigesse talvekorterrisse.

Loomad talvel.

mutt — tarasse
konn — pesasse
nahkhiir — maasse
mesilane — mudasse

putukad — põõsasse
maod — pragudesse
orav — koopasse
jänas — samblasse

Harjutus 115. Leia sõnad sisseütlevas käändes ja tõmba neile joon alla. Pealkirjaks: Sisseütlev.

Läbi metsa kulgeb suur maantee. Nagu kõrge müür sirguvad kuused kõrgusse. Mööda teed sõidavad autod linnadesse ja asulatesse, ühed Pärnusse, teised Viljandisse. Paljud veokid viivad siit palke vabrikusse. Maantee ääres raieplatsil seisab kraana ja vinnab üles suure raskuse. Mehed laadivad puid autosse. Platsi lähedal kõrge kuuse otsas mustendab varese pesa.

Mis käändes on sõnad raskuse, kuuse, varese? Kuidas on need sõnad sisseütlevas käändes?

Harjutus 116. Korrasta, kuhu keegi või miski peaks kuuluma.

suits — teatrisse
lind — laagrisse
taskurätik — pilvedesse
näitleja — korstnasse
müüja — sahtlisse

pioneer — pesasse
raamatud — vabrikusse
lennuk — taskusse
õpilased — kauplusse
töölised — klassidesse

Harjutus 117. Pane sulgudes olevad sõnad sisseütlevasse käändesse ja märgi -s s e värviliselt.

Raielangil.

Nüüd on jänes riietunud (talvekasukas). Lõbusalt sirkab ta (kaasik), pistab pea (lepik) ja kaob siis (männik). Seal undavad elektrisaed ja jänku põgeneb ära (tihe tihnik). Ka veokid veerevad (lumine männik). Palgid veetakse (tehas), aga oksad pannakse (hunnik).

Harjutus 118. Pane sulgudes olevad sõnad sobivasse käändesse.

Kuidas valmib suhkur.

Suhkrupeet sisaldab rohkesti (suhkur). Aga seda ei saa panna (kohv) ega (tee). Enne tuleb (peet) viia (vabrik). Seal lõigatakse nad peeneks ja tõstetakse (katel). Magus keev vedelik voolab (torude___), sealt (kurnade___). Kas oled maitsnud (siirup), mida ema keedab? Siirupist saabki (suhkur). Suhkur pannakse (kottide___) ja saadetakse (kaupluste___).

Harjutus 119. Ütle lauseid, kus antud nimisõnad on sisseütlevas käändes, see on -sse lõpuga.

maa — puurima, soo — vajuma, puu — tungima, voodi — heitma, laager — sõitma, pinal — panema, vihik — kirjutama, raamat — trükkima, vanker — tõstma, ämber — kallama, vagun — astuma, korsten — kogunema.

Näidis: Töölised puurisid ma a a s s e sügava augu.

Harjutus 120. Kirjuta oma valikul kuus lauset eelmisest harjutusest vihikusse.

24. KORDAMINE.

1. Täida lünk.

Peeter ja Mihkel sa__usid vaidlu__e. (Peeter õ__etas Mihkli__, aga Mihkel Peetri__.) Lõpuks le__isid kokku, kü__ isa teeb õigu__e. Vaidlu__e põhjuseks olid si__elgad. Ka__ toovad n__d kasu või kahju? Kui mättal pi__utad, ronivad juuste__e, riiete__e ja __ammustavad. Ra__asõidul lendavad sõitja silmade__e.

Mis vastu__e annad sina?

2. Poolita.

maasse, ojasse, vaidlusse, koduloosse, kased, lepad, männid, vahtrad, leppa, keppide, kappide.

3. Täida lünk.

Neli andja__, neli kandja__, kaks koeratõrjuja__, üks parmupiits?

4. Kirjuta sulgudes olevad sõnad osastavas käändes. 100 (meeter), 5 (liiter), 10 (ämbler), 3 (kohver), 2 (järelvanker), 4 kilo (suhkur).

5. Mis küsimustele vastavad jämendatult trükitud sõnad? Mis käändes nad on?

Läksin **tuppa**, **kööki**, **klassi**, **metsa**.

Panin raamatud **kappi**, kartulid **kotti**, vee **potti**, hagu **tulle**.

Kui läksin **merre** ujuma, kukkus mu king **vette**.

6. Ütle lauseid, kus tarvitad antud sõnu sisseütlevas käändes (lõpp -sse puudub).

rahakott, karp, purk, nurk, saun, mets, kapp, tuba, tuli, meri, vesi.

7. Ütle sõrendatult trükitud sõnade küsimus ja kääne.

Vesirott ehitab oma korteri kõrge mäta alla. Käik korterisse on mitukümmend meetrit pikk. Toidulattu tassib ta talveks toitu. Siin on oad, siin on herned, siin on teravili, iga toit eraldi. See ladu meenutab korralikku kolhoosi aita. Aga oravad peidavad oma tagavarad puuõõnsusse, lehtede alla või mujale urkasse. Nii on tal mitu toidukambrit. Mõnd pähklit ei leiagi ta üles. Orav unustas oma toidulao asukoha.

8. Kääna sõna tahvililapp järgmistes käänetes: ains. nimet., omast., osast.; mitm. nimet. ja omast.

25. KAASAÜTLEV KÄÄNE.

-ga

kellega? millega?

Lapsed sõidavad
kelguga.

Lõunas sõidetakse
kaameliga.

Vasta kava küsimustele.

1. Talv on saabunud.

Millega katab talv maad ja metsad? (valge pehme lumi)

Millega on kaetud jõed ja järved? (sile jää)

Millega on ehitud puud ja põõsad? (hõbehärmatis ja pehme valge lumivatt)

2. Liuväljal ja kelgumäel.

Millega sõidavad lapsed lagedal väljal? (suuskadega)

Mida teevad nad kelgumäel?

Kuhu on rajatud liuväli?

Millega on see piiratud? (kuuskedega)

Millega õpilased seal uisutavad? (uiskudega)

3. Saanisõit.

Kuhu kulgeb sile talvetee?

Kuidas seal sõidetakse?

Kuidas sulle meeldib saanisõit?

Kus sõitsid ja kellega?

4. Talv on meeldiv aastaaeg.

Kuidas meeldib sulle talv?

PANE TÄHELE!

Kaasaütlev kääne vastab küsimusele kellega? millega!

Kaasaütleva käände lõpp on -ga.

Harjutus 121. Moodusta omastavast käändest kaasaütlev. Pealkirjaks: **K a a s a ü t l e v.**

1. paadi — paadiga, kepi — kepiga, lapi —, räti —, tuti —, noka —, Miku —, Mati —, ratta —, hüppe —, bussi —.

2. suuskade — suuskadega, uiskude —, kelkude —, kuuskede —, keppide —, sukkade —, juttude —, rätide —, lippude —, tikkude —, hammaste —, saabaste —, vihikute —.

Harjutus 122. Ütle lauseid eelmise harjutuse sõnadega kaasaütlevas käändes.

Harjutus 123. Kirjuta sulgudes olev sõna kaasaütlevas käändes ja märgi lõpp **-ga** värviliselt.

A. Jaan sõitis vanema venna (Mati) onule külla. Nad sõitsid algul (rong), siis (buss) ja lõpuks (hobune). Bussi-jaama tuli onu vastu kolhoosi uhke (täkk). Täkk kaapis rahutult (jalg), peksis (saba) ja kui sõitis, siis täie (traav).

Oli alles lõbus ja palju toredam kui (auto)! Ainult sõit (lennuk) oleks ehk veel põnevam olnud.

B. Muiste valgustati eluruumi peergudega, hiljem (lamp), kus põles petrooleum. Kunagi künti (härjad), hiljem (hobused), nüüd (traktor). Tänapäeval koristame vilja (kombain), aga vanasti (vikat), õige vanasti (sirp). Vaar-ema ketras kõik lõnga (vokk), kodus kodus telgedel, nüüd tehakse riie vabrikus (masinad). Nüüd käib kõik (elekter).

Harjutus 124. Kirjuta lünka sobiv sõna kaasaütlevas käändes.

Hommikul karasta end külma... Kuivata end kareda... Vihmase ... mine kodunt välja ... Ära seisa tuule käes õhukese ... Ära mine järvele, kui see on kaetud nõrga ... Haigus tuleb ..., aga läheb härgadega.

26. ILMAÜTLEV KÄÄNE.

-ta

kelleta? milleta?

Loe pala. Vaatle jämendatult trükitud sõnade lõppu ja ütle, mis küsimusele need sõnad vastavad.

Kui sõda oli.

Kui sõda oli, tungis vaenlane Nõukogudemaale, et kõik purustada ja hävitada. Miljonid lapsed jäid siis **isata** ja **emata**, paljud täiesti **omasteta**. Tuhandeid inimesi jäi siis **koduta**. Kes jäid vaenlase kätte, olid sageli **peavarjuta** ja **toiduta**. Paljud jäid **hariduseteta**. Sangarlik Nõukogude armee vabastas maa ja võitis vaenlase. Kõik rahvad saavad läbi **sõjata**.

Harjutus 125. Leia sõnad, mis vastavad küsimusele kelleleta? milleleta?

Vanasõnad.

Tublidus ei tule tööta, osavus ei hooleta. Tüdruk ilma nõelata on kui kass ilma küüneta. Ühtki tundi tuluta ära iial kuluta. Sepa hobu rauata, sepa naine noata. Ega hobust ohjadeta juhita. Uneta ööd ei vähenda tööd. Parem töö teha mureta, kui jõude olla murega. Ära mine adrata põllule või noodata merele. Ega vaevata valget särki saa.

Harjutus 126. Kirjuta kahest eelmisest palast sõnad, mis vastavad küsimusele kelleleta? milleleta?, vihikusse ja märgi lõpp -ta värviliselt. Pealkirjaks: Ilmaütlev kääne (kelleleta? milleleta?).

Harjutus 127. Leia ilmaütlev kääne.

Mõistatused.

1. Suur katel ilma kaaneta?
2. Tiivuta lendab üle maailma?
3. Jaluta jookseb, käteta kisub, valuta vingub?
4. Hobu ohjata, mees piitsata, tee tolmuta?
5. Mees ehitab kirveta silla?
6. Mees meeleta, hobu jaluta?

tiivuta — tiibadeta; jaluta — jalgadeta.

Harjutus 123. Kirjuta eelmise harjutuse mõistatused vihikusse, kriipsuta alla ilmaütleva käände lõpp ja märgi mõistatuse järele vastus.

(Imik ja häll. Kül. Laev. Meri. Pilv. Tuul.)

Harjutus 129. Moodusta omastavast ilmaütlev.

valguse — valgusetä, niiskuse —, elektri —, pildi —, pingi —, vormimütsi —, susside —, keppide —, sukade —, kruuside —, raskuste —, tulede —, paberite —, raamatute —.

Harjutus 130. Kirjuta sulgudes olev sõna ilmaütlevas käändes. Märgi lõpp **-ta** värviliselt.

Keegi ei saa õppida (raamatu). Vihikusse ei saa kirjutada (sulepea, sule ja tindi). Raske oleks joonistada (pliiatsi) ja võimatu on värvida (värvide). Ka ei saa koolis läbi (vihiku). Need abilised aitavad meid õppida, seejärelast ei või kooli tulla (õppevahendite). Ära kasuta raamatuid (ümbrise). Hoiä vihikud puhtad, et nad oleksid (tindiplekkide).

27. ALALEÜTLEV KÄÄNE.

-le

kellele? millele? kuhu?

Punane räät kuulub **pioneerile** (kellele?).

Vaas pannakse **lauale** (kuhu?).

Loe pala. Vaatle jämeda kirjaga trükitud sõnalõppe ja ütle, mis küsimusele need sõnad vastavad.

Huvitav rännamärk.

Pioneerisalgale meeldis, et Helve kutsus salga oma sünnipäevale. Seal jutustas Helve isa pioneeridele looduskaitsest. Ta ütles, et «Roheline tammeleht» antakse ka noortele. Sünnipäeval mängisid nad mängu, kus vastasid küsimustele. Tuli öelda, kuidas käitunud, kui lähed metsa, parki, põllule või aasale. Inimene olgu loomadele ja taimedele hea. Ta on looduse valitseja ega tohi endale häbi teha.

Harjutus 131. Kirjuta pala «Huvitav rännamärk» vihikusse, tõmba joon alla sõnadele, mis vastavad küsimusele kellele? millele? või kuhu?

Pealkirjaks: Alaleütlev.

PEAN MEELES.

Alaleütleva käände küsimuseks on kellele? millele? kuhu?

Alaleütleva käände lõpp on -le.

Ütle, missuguse silbiga tuleb lünk täita.

Sõnad et, sest, kus on koma___,
sõnad ja, ning, või on koma___.

Harjutus 132. Moodusta sulgudes olevast omastavast käändest alaleütlev ja pane koma, kus see puudub.

Lindude sööklad.

Talv teeb (lindude) muret sest on raske toitu leida. Näljased linnukesed saadavad palve (sõprade) et need

linde aitaksid. Seame lauakese (õue) või aeda. (Tihaste) riputame mageda pekitüki (akna) või (peenikese oksa) et vares seda (enda) ei võtaks. (Põldpüüde) riputame teri (hangede).

Söögiarve tasuvad linnud suvel. Kuidas?

PANE TÄHELE!

Me kirjutame: minule ehk mulle, sinule ehk sulle, temale ehk talle. Kellele? Sellele. Läksin alla, olin all. Aitab küll.

Harjutus 133. Kirjuta sulgudes olev l ühe või kahe tähega.

Lapsed oskavad kü(l) liitmist ja lahutamist, aga ei osanud veel kü(l)alt jagamist. Onu pani pihutäie kompekke taldriku(l)e. Jagasid siis nii: ikka üks su(l)e, teine mu(l)e, kolmas ta(l)e, aga see se(l)ele väikse(l)e velle(l)e Atsi(l)e. Nii tuli jagamine kü(l) õigesti välja.

28. ALALÜTLEV KÄÄNE.

-l

kellel? millel? kus?

Loe rahvalaul ja leia sõnad, mis vastavad küsimusele kellel? Leia käände lõpp.

Mõistke, mõistke, õed hellad:
Kellel pikad põllepaelad?
Pajul pikad põllepaelad.

Kellel on valge kasukas?
Kasel on valge kasukas.

Kellel halli vatikene?
Haaval halli vatikene.

Kellel leinasärgikene?
Lepal leinasärgikene.

Kellel see pea punane?
Pihlakal pea punane.

Kellel peas on kuldatukka?
Kuusel peas on kuldatukka.

Kellel kardalakakene?
Kadakal kardalakakene.

Kellel mätasmütsikene?
Männil mätasmütsikene.

Sõnade tähendus:

vatikene — kuuekene

kuldatukka — kuldne fukk, kuldsed juuksed

kardalakake — kardlakake, särav lakake
nagu metallist.

Ütle, kes kannavad riideid ja ehteid.

Missugusel loomal on lakk? Kellel on tukk?

Miks küsib rahvalaulik puude kohta kellel?, aga mitte millel?

Harjutus 134. Kirjuta rahvalaulust iga puu kohta, mida tähendavad ta riided ja ehted looduses. Kriipsuta alla alalütlev kääne.

Alalütlev kääne.

Pajul on pikad rippuvad oksad nagu põllepaelad. Kasel on...

Harjutus 135. Korralda tabelis antud sõnad lauseteks. Alalütleva käände lõpp -l märgi värviliselt.

Kes?	Mida teevad?	Kus?
Laulukoorid	õitsesid	peenral
Õpilased	esinesid	maanteel
Autod	tantsisid	laval
Lilled	sõitsid	lalupeol
Kari	valvas	õuel
Koer	sõi	karjamaal

PEAN MEELES.

Alalütlev kääne vastab küsimusele kellel? millel? kus?

Alalütleva käände lõpp on -l.

Ütle, kuidas kirjutame lühemalt sõnad minul, sinul, temal, kellel, sellel. (Vaata lk. 35.)

Harjutus 136. Kirjuta sulgudes olev täht ühe- või kahekordselt ja pane koma.

Kui väike olin toodi mu(l)e tore pa(l). Se(l)el olid kirjud triibud mis mu(l)e väga meeldisid. Kiitlesin väikese venna ees: «Su(l) pole nii toredat pa(l)i kui mu(l)!» Ta(l) sai süda täis, võttis pa(l)i ja virutas jõ(k)e. Vaevu sain se(l)e kä(t)e aga ta(l)e ei tehtud midagi. Õeldi et väike ja rumal. Kas ta(l) oli õigus?

29. ALALTÜTLEV KÄÄNE.

-lt

kellelt? millelt? kust?

Loe pala ja vaatle sõnu, kus on jämendatult trükitud lõpp -lt. Ütle nende sõnade küsimus.

Pliiats kadunud.

Jaani oli pliiatsi vist koju unustanud. Joonistustunni alguses palus ta pliiatsit Jürilt, Peetrilt ja pinginaabril, aga kellelgi polnud kaht pliiatsit kaasas. Ta mõtles seda paluda õpetajalt, kuid seal tõstis korrapidaja käe ja ütles: «Vabandage, ma leidsin ühe pliiatsi põrandalt.» Jaani vaatas, et pliiatsilt oli värv tükati kulunud. Oli Jaani pliiats.

Harjutus 137. Kirjuta pala «Pliiats kadunud» etteütlusena ja tõmba joon alla sõnadele, mis vastavad küsimusele kellelt? millelt? kust?

Harjutus 138. Koosta lauseid antud sõnadest. Pealkirjaks: Alaltütlev kääne.

Korrapidajalt — nõudma — klass korras.

Pärast tunde — tolmu pühkima — pinkidelt, laualt, aken-
delt ja kuplitelt.

Tahvli liistult — kõrvaldama — kriidipuru.

Põrandalt — pühkima — mis sinna sattunud.

Avama aknad — õhutama klassi.

PEAN MEELES.

**Alaltütleva käände küsimused on kellelt!
millelt! kust!**

Alaltütleva käände lõpp on -lt.

Harjutus 139. Moodusta sulgudes oleva sõna omastavast
alaltütlev kääne ja tõmba sellele joon alla.

Peeter sõitis (kingu) hooga alla, aga kukkus (kelgu).

Õpilased tulid (tiigi) uisutamast.

Tõsta pott (pliidi) maha ja võta (poti) kaas ära!

Pühi prügi (põranda), tolmu (mööbli) ja (piltide)!

Kraana tõstab (autode) palke.

30. KORDAMISEKS.

1. Anna igale käände tema lõpu järgi nimi.

2. Anna igale käändeale tema küsimused, mis leiad kas-
tidest.

<u>kellesse?</u>	<u>kellelta?</u>	<u>kellel?</u>	<u>kellega?</u>	<u>kellelt?</u>
<u>millesse?</u>	<u>millelta?</u>	<u>millel?</u>	<u>millega?</u>	<u>millelt?</u>
	<u>kellele?</u>	<u>kuhu?</u>		<u>kust?</u>
	<u>millele?</u>			

3. Missugustele käänetele annad küsimuse k u h u?

4. Vaata pilti ja ütle iga käände tahvlile 3 sõna.

5. Ütle sõrendatult trükitud sõna küsimus ja kääne.

Loomade kuningas otsustas loomadele sabad anda. Rebasele anti kohev pehme saba, et tal oleks sellega hea uhkustada. Luua moodi saba anti hobusele, et sellega on hea kärbseid vehkida. Ka lehmal, ninasarvikul ja jõehobul on tarvilikud sabad. Oraval on saba, mis kõlbab hüppamisel tüüriks ja magamisel vaibaks. Sea saba on hea rõngasse keerata. Iga loom uhkustab oma sabaga, ainult jänes vaeseke pidi sabata jääma. Viimaks siiski sai kassilt sabatükikese.

6. Kirjuta sulgudes olev sõna lühemal kujul.

Ülo ja Lea puhusid kõrre otsa seebimulle. Lea hüüdis:
«Küll (sinul) on suur mull! (Minul) on vist paha kõrs.»

Ülo vastas (temale): «Ma annan (sinule) parema kõrre.»

Nüüd tuli (temal) ka ilus mull.

Kas (sinule) meeldib mulle puhuda?

7. Pane sulgudes olev sõna sobivasse käändesse. Mõtle kõigepealt, kuidas on omastav.

Malle nukutuba oli ilma (mööbel), oli (voodi) ja (kapp).
Nüüd viidi ka nukk (kliinik). Nii on Malleke praegu (nukk).

Kui nukk saab terveks, paneb Malle ta uude (voodi), katab kena (tekk). Voodi on (öökapp) ja kapp (lukk).

8. Täida lünk nii, nagu juhatavad sõnad **leht**, **kuusk**, **lapsed** ja pane lause lõpumärk.

Kas sa os___ad kabet mängida /
Kui palju on ühe___sa korda kahe___sa päh___lit /
Oi, kui mai___svad vär_s___ed saiad /
Vanaemake, kuidas sa puh___asid ja kas sa roh___u võtsid /
Rivis seis___e vai___selt /
Lü___sjad viisid piima jah___uma /
Jutusta piltide järgi looke.

Äpardus kelgusõidul.

1. Mida on Kalju ja Eedi kuulnud põhjamaa inimestest?
2. Miks ei saa seal sõita hobustega?
3. Mis mõttele tulid poisid?
4. Mis oleks saaniks, kes hobuseks?
5. Kuidas rakendasid nad Polla? (rangid, rakmed)

6. Miks algul ei läinud sõit?
7. Kuidas harjus Polla uue tööga?
8. Kuidas meeldis sõit?
9. Kas Pollat oli võimalik ka juhtida?

10. Keda nägi Polla üle tee jooksmas?
11. Mida tegi nüüd Polla?
12. Mis juhtus kelguga ja poistega?
13. Miks ei saanud Pollat takistada?

VIII. TÖÖST FARMIDES.

31. AINSUSE OSASTAV JA MITMUSE NIMETAV.

kaks õpikut — need õpikud

Ütle, mis on nende käänete nimed.
Too kummagi käände kohta näiteid.

Näidis:

Ains. osastav

keda? mida?

kaks õpikut

kaheksa tüdrukut

kümme tublimat

kolm...

sada...

jne.

Mitm. nimetav

kes? mis?

need õpikud

„ tüdrukud

„ ...

„ ...

„ ...

jne.

PANE TÄHELE!

Arvule, mis on suurem kui üks, järgneb ains. osastav (keda? mida!), lõpus -t.

Sõnale need järgneb mitm. nimetav (kes? mis!), lõpus -d.

Harjutus 140. Kirjuta lünka d või t.

1. Kolhoosis oli mitukümmend vasika__ (keda?). Kõik vasika__ (kes?) olid toreda__, aga väga naljaka__. Nad lidusid, saba seljas, mööda kopli__ (mida?). Talitaja__ (keda?) nähes hakkasid nad ammuma. Talitaja__ (kes?) näevad vasikatega palju vaeva, aga siis kasvavad neist head lehma__ (kes?), kes annavad palju piima. Töö kiidab tegija__ (keda?).

2. Kord külastasime kolhoosi kanala__ (mida?). Küll oli seal alles kisa! Kuke__ (kes?) laulsi__, kana__ (kes?) kõõrutasi__ nii, et juhataja__ (keda?) polnud kuuldagi. Meil on klassis ka mõned kisaja__ (kes?). Isegi need küsisi__: «Kas see lärm kanatalitaja__ (keda?) ära ei tüüta?» See naeris: «Suurima__ kisaja__ (kes?) on parima__ muneja__ (kes?).» Koolis on vastupidi: head õppija__ (kes?) on just vaiksema__ õpilase__ (kes?).

Harjutus 141. Kirjuta sulgudes olev sõna ainsuse osastavas (keda? mida?) või mitmuse nimetavas (kes? mis?).

Kolhoosi laut on 60 (meeter) pikk. Laudas teeb elekter kõik (raske töö) ära. Ta lüpsab (lehm), tassib (hein) ja muud (sööt — sööda) ning veab (sõnnik). (Mati) huvitas, kui palju vett kulub päevas. Iga lehm joob 5 (ämber) vett, mis

100 lehma kohta teeb 5000 (liiter). Elekter vajab selle pumpamiseks 50 (minut).

Harjutus 142. Toimi nagu eelmiseski.

1. Jaan vaatas (televiisor) ja jättis (õppetükk) õppimata.
2. Ema käskis kauplusest (suhkur, sepik ja manna) tuua.
3. Kalurid tulid mööda (libeda___) jääd ja (pehme) lund.
4. Kolhoosi uus laut huvitas ka (Peeter ja Mihkel).
5. (Uus traktor) tulid juba kohale.
6. Kolhoos saab kolm uut (auto).

Harjutus 143. Moodusta lauseid, kus kasutad antud sõnu.

lõbusad näidendid, põnevat näidendit, kolm tüdrukut, mõned poisid, kaks uut tegelast, lõket, lõkked, tublid ja töökad.

Harjutus 144. Poolita.

kümme, kutsusime, maasse, kapist, kappi, korstnat, autot, päevaplaan, traktorisse, vagunisse, sahtlisse.

Harjutus 145. Leia kõik 5 viga. Kirjuta need sõnad õigesti.

mõned tüdrukud, kaks tüdrukud, need autod, ei olnud raamatut, kaks nädalad, aitasin isa ja ema, kuulasin raadiod, nägin ilusad pilti, tõime sammalt.

32. KOMA LOETELU PUHUL.

1. Tuleta meelde sõnad, mille ette pannakse lauses koma (6 sõna).
2. Ütle lauseid, kus kasutad komaga sõnu.

3. Lõpeta need laused.

Farmis.

Läksime ekskursionile, **et** vaadata ...

Nüüd on seal uhke laut, **kus** ...

Kohtasime farmijuhatajat, **kes** ...

Poisse huvitasid isemoodi kausid, **mis** ise lehma ...

Lehmad annavad palju piima, **sest** ...

Tahtsime näha ka elektrilüpsi, **aga** ...

4. Ütle, mis küsimustele vastavad need sõnad, mille vahel on koma.

Raagus kased, lepad, pajud ja pihlakad olid kaetud härmatisega nagu hõbesulekestega.

Põllud, heinamaad, aasad ja metsad olid sügava lume all.

Kui meeldiv oli poistel, tüdrukutel, noortel ning vanadel nüüd suusatada!

Nad liuglesid, seisatasid, vaatlesid ja kuulatasid ning sõitsid siis edasi.

Missuguste sõnade ette koma ei panda?

Harjutus 146. Ütle, kus peab olema koma ja miks.

Emal on lauale toonud võid maitsvat kohupiima juustu piima leiba ja kohvi. Lapsed joovad piima söövad võileiba ja kohupiima. Need maitsvad toiduained tõi ema piimakauplusest. Kauplust varustab piimatööstus. Seal valmistavad või juust kohupiim ja kefiir. Aga piima toovad sinna kolhoosid ning sovhoosid.

PEAN MEELES.

Kui lauses mitu sõna vastavad samale küsimusele, eraldatakse need sõnad komaga.

Sõnade ja, ning puhul koma ei panda.

Harjutus 147. Pane puuduv koma.

Meie salk.

Tüdrukutest on Maie Leili Tiia ja Lii juba pioneerid. Poistest kuuluvad meie salka Jüri Juhan ja Jaan. Meie salk on väga üksmeelne sõbralik ja tegev ning me ei tülitse üldsegi. Ikka leiame huvitavat tegevust. Kirjutame kirju kogume postmarke käime matkamas ning korraldame võistlusi. Igal esmaspäeval ja reedel tuleme kokku et midagi ette võtta.

Harjutus 148. Jaga pala lauseteks ja pane kirjavahe-märgid.

Luuremäng.

Kõige toredamad on luuremängud me saame seal oma oskusi proovida joosta ja naerda see kõik on väga lõbus

eile oli meil koondus kus toimus luuremäng metsas pidime tundma ilmakaari teemärke loomajälgi ja niisuguseid tähti mis koosnevad punktidest ja kriipsudest võistlus oli keeruline küll aga meie salk tuli teiseks.

Harjufus 149. Täida lüngad ja pane kirjavahemärgid. Mõistatuse järel sulgudesse kirjuta lahendus.

Mõistatused.

Neli teevad timp-tamp viies teeb karviuh / Neli teevad ase__ kaks näitavad tul__ üks __eidab magama / Nui ees vää't taga __iirekelder keskel / Edaspidi künnab tagas__idi äes__ab / Kuue __eidab seljast aga kasuka__ ei __eida /

Lahendused: kana, kass, koer, lammas, hobune.

33. KORDAMINE.

1. Jaga pala lauseteks, pane kirjavahemärgid ja täida lüngad.

Talvel metsas.

Talvel koh__ame metsas jäneseid oravaid metskitsi ja isegi põtra põder on metsade uh__us ta on 2 meetri__ kõrge ja kaalub 500 kilo toi__uks tarvitab ta heina sammal__ ja oksti Eesti metsades on üle 5000 põ__ra.

Jah__i võib põtradele pidada ainult eriloal mis antakse looduskai__se eest.

2. Lõpeta laused.

Kooliaias kasvasid kapsad, peedid ...

Põllule külvatakse rukist ...

Kevadel külvasime peenrale ka kresse ...

Metsast korjasime maasikaid ... aga soost ...

Viljapuud olid täis kirsse ...

Eesti metsades kasvavad kuused ...

Veiste söödad talvel on heinad ...

3. Täida lüngad ja pane puuduvad kirjavahemärgid.

Kiri lumel.

Teie kirjuta__e vihiku__e tähtede__ aga looma__ kirjutavad lumele oma märkide__ Inimese__ loevad neid märke silmade__ aga koer loeb nina__ Loomade «kiri» on nende jälje__ Looma__ kirjutavad jälgi kä__adega sabaga ninaga ja kõhuga Linnu__ kirjutava__ jalgade__ sabaga ja tiibade__ Kas sa tunnend seda huvitava__ kirja lumel

4. Lõpeta laused ja pane koma.

Arno oli haige sest ...

Siin ongi see kõrge mägi kus ...

Me õpiksime ka uisutama aga ...

Ma õppisin seda mis ...

Mis on selle kirjaniku nimi kes ...

Kas te teate et ...

5. Joonista oma vihikusse tabel ja täida lüngad.

Käänded	Küsimused	Ainsus
Nimetav	sepp, vihik
.....	kelle? mille?	sepa, vihiku
.....	keda? mida?

Sisseütlev	kuhu?
	
Alaleütlev	
Alalütlev	
Alalfütlev	
.....	kellega?
	millega?
Ilmaütlev	

6. Kääna suuliselt tabeli järgi sõnu, mis annate pinginaabriga vastastikku.

IX. ELU MEIE KODUMAAL.

34. i JA j KIRJUTAMINE. j SÕNA ALGUSES.

Vaatle, mis täht järgneb j-le.

Bussijaamas.

Juta ja Jaan sõitsid Nõukogude armee aastapäevaks onu Juhani juurde. Nad jõudsid bussijaama ja ostsid kaks piletit Järvakanti. Siis jalutasid nad jaama ees. Juba jõudis buss kohale. Lapsed aitasid haige jalaga vanakese juhi lähedale istuma, aga ise istusid akna juurde.

Jaama jäi ainult Jüri järele viipama.

PEAN MEELES.

j on alati täishääliku ees.

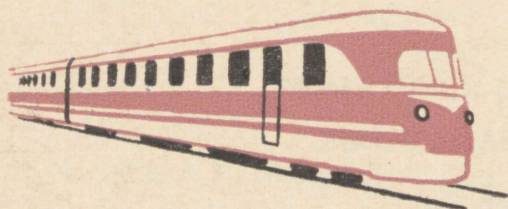
Harjutus 150. Kirjuta palast «Bussijaamas» sõnad, kus on j, vihikusse.

Harjutus 151. Kirjuta 15 sõna ja nime, mis algavad j-ga. Pealkirjaks: j sõnades.

i kaashääliku ees.

Vaatle, missugune täht järgneb lühikesele i-le.

Kuidas keegi reisis.

Vanasti istus inimene hobusele, et kiiremini edasi jõuda. Koormat veeti isesugustel veomalkadel. Indiaanlased kasutavad neid ikka veel, kuigi malgad jäävad igga mätta taha kinni. Aegapidi ilmuvad ratastega vankrid. Kas sa oled istunud kiirrongis või autos, et kihutada igatsetud ilma-kaarde? Kes käib nüüd enam pikka maad jala? On isegi selliseid. Need on loodusesõbrad-matkajad.

PEAN MEELES.

Lühike i on harilikult kaashääliku ees.

Õpi «Kuidas keegi reisis» effeütluseks.

Harjutus 152. Kirjuta 15 sõna ja (ka nimesid), mis algavad lühikese i-ga.

Harjutus 153. Kirjuta lünka i või j ja paiguta antud sõnad kahte rühma järgmiselt.

i ja j sõna alguses.

i kaashääliku ees:

j täishääliku ees:

Ilmar, ...

Juta, ...

__uta, __lmar, __üri, __lme, __nge, __lle, __nna, __aan,
__uhan, __ndrek, __oosep, __änes, __ookseb, __lus, __lm,
__uust, __äätis, __ahe, __õhvikas, __sa, __su, __oonlaud,
__ärjekord, __onnis, __uttudega, __ärele, __nimesed,
__rma, __kka, __stub.

35. j SILBI ALGUSES

(kaashääliku järel).

Loe pala. Silbita sõrendatult trükitud sõnad ja ütle, kus asub j silbis.

Valvur.

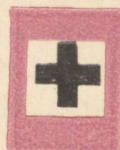
Onu Kalju peatas auto väljaku ääres ja väljus. «Vanja, tule siia!» kutsus ta. «Pean viima kirja Karja tänavale ja ostma nimekirja järgi mõned asjad Heljule ja Marjule. Kas sa tahad seni auto hoidjaks olla? Võid istuda rooli taha. Ära ainult midagi puuduta! Ega ma palju aega viida. Hüvastil!»

PEAN MEELES.

j on ainult silbi alguses.

Harjutus 154. Kirjuta vihikusse «Tummad hoiatajad» ja märgi ringidesse õige liiklemismärgi number.

Liiklusmärgid.

Tummad hoiatajad.

Risttee.

Jalakäijad.

Sissesõit keelatud.

Jalgratastel liiklemine keelatud.

Parkimiskoht.

Arstiabipunkt.

Hoidu rongi eest!

Bensiinjaam.

Harjutus 155. Silbita suuliselt harjutuse «Valvür» sõnad ja seleta j esinemist sõnades.

Häälda silpide kaupa ja jälgi i ja j asendit silbis.

sai-ad

mai-as

ai-as

rai-us

vai-ad

hoi-ab

sa-jab

ma-jas

a-jas (ära)

ra-jus (tormis)

(sa) va-jad

o-ja

Ütle: silbi alguses seisab ..., silbi lõpus seisab ...

Harjutus 156. Ütle lauseid, kasutades eespool antud sõnu.

Harjutus 157. Kirjuta lünka i või j. Kahtluse korral silbita sõna mõttes enne kirjutamist.

1. Ma__a ja Ra__a astusid para__asti üle la__a tänava.
2. Koolima__as viibis üle sa__a lapse.
3. Andke riided ho__ule!
4. __ões kasvasid hundinu__ad.
5. Mees a__as ratta a__a äärde.
6. Värsked sa__ad maitseid Ö__ele väga.
7. Tõnu ra__us pliidipuid.
8. Var__e ja Sir__e käisid Hel__ul külas.
9. Ho__a oma riided puhtad!

Harjutus 158. Moodusta lühilauseid.

Marju—harjutama, Kalju—kirja—kirjutama, majas—ja—aias, põõsa—varjus, raiub—puid, kas—vajad, mais—kass, saime—märjaks, koju—viia.

Harjutus 159. Joonista vihikusse tabel ja kirjuta antud sõnad etteütluse järgi tabelisse.

i ja j sõnades

i

j

Juss, jälg, ilves, imestas, jaanuar, ilmakaar, joonistus, ida, igatsus, juuksur, julge, jää, Maia, Tiia, janu, maja, valjusti, naljakas, aias, karjas, kajas, Viljandi, raiub, saiad.

36. KAASHÄÄLIKUÜHEND.

järv

Leia antud palast kõrvuti olevad erinevad kaashäälikud.

Kord suvel läksime metsa mustikale. Korraga nägime nelja põtra. Ees jooksid emapõder, mullikas ja väike vaskas. Suurte sarvedega isapõder lähenes algul meile, siis vahtis meid, aga viimaks jooksis siiski teistele järele. Me kartsime ega julgenud kõneldagi. Hiljem oli meil hea meel, et nägime metsade uhkust. Põtru näeb nii harva ja siis ka ainult hetkeks.

PEAN MEELES.

Kõrvuti olevaid erinevaid kaashäälikuid nimetatakse kaashäälikuühendiks.

Harjutus 160. Leia ja nimeta kaashäälikuühendid.

järv, pargis, parki, pingil, kannab, kandis, hammas, pindu, pinnud, kaldad, kallas, hinged, lõhki, lapsed, meetrit, korstnad, kambrid, Ats, mättad, mõtles, kappi, tubli.

Harjutus 161. Kirjuta harjutus ja märgi kaashäälikuühendid värviliselt.

Sidejaoskonnas.

«Ants, palun vii kiri postil!» ütleb isa. Poiss läheb. Sidejaoskonnas kaalub ta kirja. See on kakskümmend grammi raske. Nüüd teab Ants kirjale marki panna. Ta ostab kassast neljakopikalise margi ja kleebib selle kirjale. Siis mär-

kab ta, et isa on unustanud saatja aadressi kirjutamata. Poiss kirjutab selle juurde ja viskab siis kirja postkasti.

Häälda sõnu ja jälgi kaashäälikuühendi kirjutamist.

selle järve	—	seda järve
„ välja	—	„ välja
„ nalja	—	„ nalja
„ põlve	—	„ põlve
„ hinge	—	„ hinge
„ maksa	—	„ maksa

PEAN MEELES.

Kaashäälikuühendis kirjutame iga hääliku ainult ühe tähega (järv).

Harjutus 162. Kirjuta sulgudes olev täht ühe- või kahekordselt ja märgi kaashäälikuühend värviliselt.

Parvemehed.

Mi(t)u pa(r)ve pi(k)i pal(k)e sõidab mööda jä(r)ve. Neid pa(r)vi veab puksiir(ä)ev tehase(s)e. Pal(k)idest saab ilusat mööblit, va(l)get paberit, siidsu(k)i ja palju muid a(s)ju. Mehed istuvad pal(k)idel ja tõ(m)bavad hi(n)ge. Ko(s)kedest alla sõites tuli kibedasti töötada. Nüüd vi(s)kavad parvemehed õ(n)ge ja keedavad kalasu(p)i.

puksiir(ä)ev — vedur(ä)ev

Harjutus 163. Ütle, missugused allpool antud sõnad kirjutatakse nagu järv (karja, rong, karp jne.).

suurt karja, veab parve, rong tormab edasi, vili pandi salve, sõidab metsa, tuli välja, sõime korpi, ostsime paar

karpi, kotti, hakkas õnge, jõime kalja, lumest paljad, köidab kimpu, etteütluise järgi, musta värvi, otsib harja.

Harjutus 164. Kirjuta eelmisest harjutusest järv-tüüpi sõnad vihikusse ja märgi kaashäälikuühend värviliselt.

37. KORDAMINE.

1. Kirjuta ___ asemele i või j ja + asemele g, b, d või k, p, t.

Õh+ul ootas va+salis roh+esti rahvast. Mõned puh+asid pin+idel, lugesid a__aleh+e või vee+sid aega ves+eldes. __ärsku sõitis ron+ äh+ides ja puh+ides __aama. Tekkis elevus. Kõik ruttasid väl__a. Oota__ad koh+asid oma tuttavaid ja lah+usid vars+i. Õh+ oli värs+e ja taevas pais+is pal__u täh+i. Kõigil oli ko__u minnes hea tu__u.

2. Kirjuta, **kuhu** inimesed lähevad.

Sisseütlev.

Õpilased — koolimaja, töölised — vabrik, kaevurid — kaevandus, teenistujad — kontor, aednik — kasvuhoone, müüjad — kauplus, rändur — söökla, haige — haigla, unine — voodi, õpilased — (koolist koju).

3. Ütle, kuidas tuleks kirjutada sulgudes olev täht.

olin jä(r)vel, vaatan jä(r)ve, kō(r)gel ka(l)dal, läksin par(k)i, vii kaks ki(r)ja po(s)ti, nõelun su(k)a, kaks ka(p)i, sule ka(p)i uks, vi(s)kab ke(t)ast, sõidab ra(t)aga, sõidab ra(t)sa.

38. OLEVIK JA MINEVIK.

(Kuidas tegusõna lauses muutub.)

Loe tabelist laused ja küsimused.

Olevik.

Laused.	Küsimused.
Ma kirjutan kirja.	mida teen?
Kellele sina kirjutad?	mida teed?
Ta kirjutab vastuse.	mida teeb?
Me kirjutame ühiselt kirja.	mida teeme?
Kas te kirjutate ka pioneeritööst?	mida teete?
Nad kirjutavad meile huvitavalt.	mida teevad?

Missuguse sõna juurde kuuluvad neis lauseis kõrval toodud küsimused?

Millal toimub neis lauseis tegevus?

Harjutus 165. Ütle tabelis toodud laused ja küsimused nii, et tegevus toimus juba varem, näiteks eile, minevikus.

PEAN MEELES.

Kui tegevus toimub praegu, on tegusõna olevikus. Kui tegevus toimus juba varem, on tegusõna minevikus.

Harjutus 166. Moodusta sõnast «kirjutama» laused ja küsimused minevikus. Tegusõnale tõmba joon alla.

Näidis:

Minevik.

Laused.	Küsimused.
Ma kirjutasin kirja.	mida tegin?

Harjutus 167. Ütle, kas laused on olevikus või minevikus.

Kirja teekond.

Ühtelugu kõlksatas sinise majakese kaas. Aina astus uusi külalisi majakesse. Pikapeale kogunes neid sinna õige palju. Kirjadel hakkas kitsaks minema. Varsti lähevad nad pikale teekonnale. Mõned reisivad üle merede ja mägede. Teised rändavad ainult paar kilomeetrit. Kui kirjad üks-teisega tutvusid, libises äkki põrand nende alt. Nad ei kukkunud õnneks tänavale. Kuhu nad siis kukkusid? Nad sõidavad nüüd postikotis sidekontorisse. Sealt alustavad nad uut teed vastavalt aadressile.

Harjutus 168. Loe pala olevikus. Kui sulgudes on kaks sõna, väljenda see ühe tegusõnaga.

Ohtu (saabuma). Päike (100ja minema). Tuul (vaikseks jääma). Iim (pimedaks muutuma). Tänavail (põlema hakkama) tuled. Lapsed (riidesse panema) kiiresti ja (välja minema) kodust. Nad (minema kiiresti) uisuteele. Noortepark (särama) tuledest ja (kihama) lõbusatest lastest. Oi, kuidas nad seal (liugu laskma)! Talv on suurepärase aastaaeg.

Harjutus 169. Kirjuta eelmine harjutus minevikus.

Ülesanne 170. Tee endale värvilise pliiatsiga tegusõna lõppude tabel. Võta abiks harjutustabel «Ma kirjutan kirja».

Tegusõna lõpud.

Olevik	Minevik
ma -n	ma -sin
sa ...	sa ...
ta

Olevik	Minevik
me...
te...
nad...

PEAN MEELES.

Tegusõna muutmist nimetatakse pööramiseks.

Harjutus 171. Pööra tegusõna lõppude tabeli järgi olevikus ja minevikus sõnu vaatama, tõmbama, hüpama, hakkama.

Loe ja ütle, mis erinevus on õigekirjas.

Olevik		Minevik	
ma õpin	me õpime	ma õppisin	me õppisime
sa õpid	te õpite	sa õppisid	te õppisite
ta õpib	nad õpivad	ta õppis	nad õppisid

Harjutus 172. Loe harjutus ja kirjuta siis lünka **p** või **pp**.

Me õ__ime koolis ja koju antakse ka õ__ida. Peale õppeainete õ__ivad paljud veel muud. Mina õ__isin juba ammu suusatama. Nüüd õ__in isegi pöördeid. Mu õde õ__is iluuisutamist. Teda õ__etas tuntud õ__etaja. Laine ja Õie õ__isid juba mullu klaverit, aga Juhan õ__ib viulit.

Harjutus 173. Pööra tabeli eeskujul sõnu

rippuma, kukkuma, pakkima **olevikus** ja **minevikus**.

Mida leiad neil sõnadel ühist sõnaga õppima?

Leia veel sõnu, mis sarnanevad sõnaga õppima.

Harjutus 174. Ütle lauseid, kus kasutad neid sõnu:

kukub — kukkus, ripub — rippus, pakun — pakkusin,
tukuvad — tukkusid, pakime — pakkisime, tikite — tikki-
site, lepid — leppisid, nokivad — nokkisid.

Harjutus 175. Kirjuta etteütluse järgi tabelisse.

ta tukkus, sa pakid, ma pakun, sa tikkisid, ta upub, nad
rippusid, me õppisime, ta kukub, nad leppisid, te kippusite,
te ripute, ta satub, me lakime, nad tükkisid, te kukute, te
pakkisite.

Etteütlus.

Olevik (k, p, t).

Minevik (kk, pp, tt).

Harjutus 176. Pööra suuliselt sõnu hüppama ja hak-
kama olevikus ja minevikus ning ütle, kuidas need sõnad
pööramisel erinevad sõnast õppima.

Harjutus 177. Kirjuta X asemele k või kk ja ___ asemele p
või pp ning pane puuduvad komad.

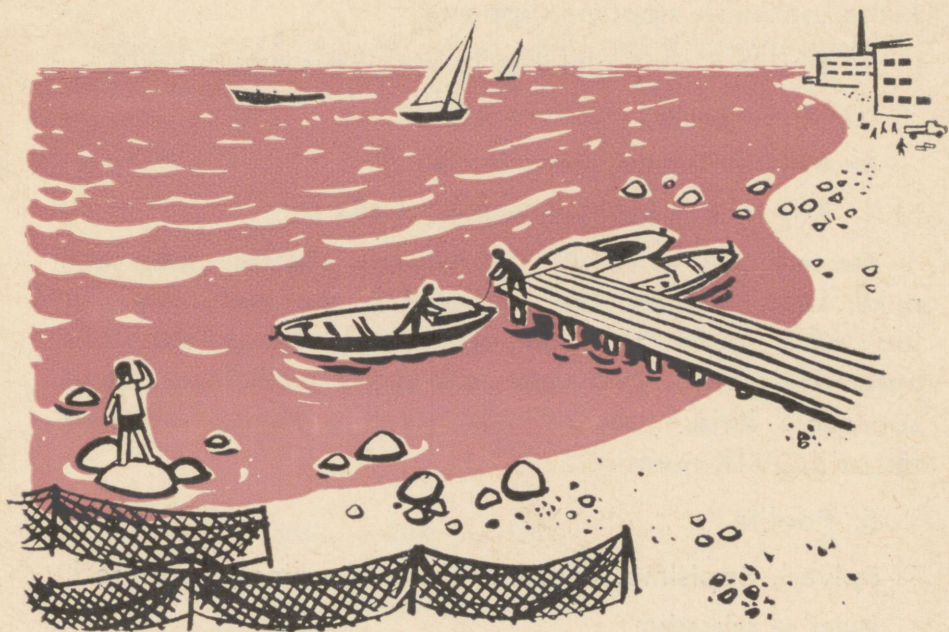
Kalurite juures.

Rõõmuga paXis Ain oma kom__sud sest ta sõitis suveks
mereranda. Seal õ__is ta kalurielu tundma. Sageli li__as ta

hommikul randa kui kalurid sõitsid võrke laama. «Sa tiXuud juba merele. Kas sa ei karda et vette kuXuud?» naeris brigadir. Ain ei karda küll aga ta peab iXa randa jääma kus vabedel riuvad võrgud.

lappama — võrke järele vaatama; vabe — võrgukuivatamise puu.

Koosta kirjand antud kava järgi.

Kalarannas.

1. Mererand.
2. Lauter ja kalapaadid.
3. Kala vastu võtmas.
4. Meri.
5. Poiss (Ain) rannas.

Kalurid ei võtnud Aini kaasa. Millega võiks Ain rannas tegelda, et tal igav ei hakkaks?

39. KORDAMISEKS.

1. Missuguste siin antud sõnade olevik ja minevik on ühtmoodi sõnaga **õppima** — **õpin** — **õppisin**?

leppima, lappima, toppima, hüppama, kappama;
kukkuma, tukkuma, pakkuma, hakkama, nokkima, tik-
kuma, pakkima, uppuma, lippama.

2. Kirjuta 5 sõna olevikus ja minevikus omal valikul.

Näidis: õppima — õpin — õppisin...

3. Miks kirjutame sõnas **saatsin**?

4. Kirjuta ja täida lünk. Kriipsuta alla **ts**.

Ma loo__sin, et sa või__sid esikoha. Me sõi__sime len-
nukil. Kas te kar__site meresõitu? Me söö__sime ja
joo__sime loomi. Nii__sime küülikutele heina. Kee__sin
hommikul muna. Vee__sin suve mere ääres. Saa__sime
sõpradele kirja. Kõik kii__sid Jaani ja Reinu, sest nad
täi__sid OVTK normid.

5. Poolita.

õpivad, õppisime, veetsin, leidsin, raudteel, varblased.

lauter — kalasadam

OVTK — ole valmis tööks ja kaitseks

40. ds TEGUSÕNADES.

teadsin

Jälgi erandlikku **ds** esinemist sõrendatult trükitud sõnades.

Siil.

Tea**ds**ime ammu, et sovhoosi pargis pesitseb siil.
Püü**ds**ime teada saada, kus ta pesa on. Pargis olles

hoid**ds**in küll silmad lahti, aga ei midagi. Jõu**ds**in viimaks otsusele, et siili pesa on suure tammè juurte all. Eks ühel õhtul leid**ds**imegi tamme juurest suure siili kui mäta. Panime ta sinna tagasi ja and**ds**ime talle sageli piima. Nii saime temaga sõpradeks. Ei ta kartnud ega turt-sunud meid nähes.

Harjutus 178. Kirjuta palast «Siil» välja sõnad, mis kirjutatakse nagu tead**ds**in ja märgi **ds** värviliselt.

Näidis:

ds mõnedes tegusõnades.

tead**ds**in, püüd**ds**in...

Harjutus 179. Pööra minevikus tegusõnu tead**ma**, and**ma**, püüd**ma** ja märgi **ds** kas värviliselt või kriipsuta alla.

Näidis:

ma tead**ds**in, and**ds**in, püüd**ds**in

sa...

ta tead**ds**in, and**ds**in, püüd**ds**in

me...

te...

nad...

Harjutus 180. Kirjuta sulgudes olev tegusõna minevikus ja pane koma.

Ükskord (leid**ma**) meie ka metsast siili. (Püüd**ma**) teda pintsaku peale veeretada aga tema turtsus. Lõpuks see siiski õnnestus. Kui koju (jõud**ma**), panime ta aita sest seal oli hiiri. Me (hoid**ma**) teda seal mitu päeva ja (and**ma**) piima. Viimaks ütles isa: «Viige loomake metsa sest ega siil pole kass!»

Võrdle tegusõna minevikku ja jälgi, missugune täht on s ees.

ts	ds
saat/ma — saatsin	tead/ma — teadsin
sõit/ma — sõitsin	püüd/ma — püüdsin
kart/ma — kartsin	hoid/ma — hoidsin
loot/ma — lootsin	leid/ma — leidsin
kiit/ma — kiitsin	and/ma — andsin
jät/ma — jätsin	jõud/ma — jõudsin

Kui lõpu **-ma** ees on **t**, siis on ka **s** ees **t**.

Kui lõpu **-ma** ees on **d**, siis on ka **s** ees **d**.

PEAN MEELES.

Tegusõna minevikus kirjutame d või t nii, nagu see on lõpu -ma ees.

saatma — saatsin, teadma — teadsin.

Nimeta veel tegusõnu, nagu teadma — teadsin.

Harjutus 181. Kirjuta sulgudes olev tegusõna minevikus.

Pioneerid.

Missuguses laagris te suve (veetma)? Millal te tagasi (jõudma)? Ühel koondusel (keetma) te suppi ja (tampima) putru. Ma (leidma), et need olid maitsvad toidud. Me (saatma) kirju ja pilte kaugetele sõpradele. Nüüd (saatma) nad meile ka pilte. Kas te (andma) need pioneerijuhi kätte? Kuidas te oma sulissõpru talvel (toitma)?

41. KORDAMINE.

1. Kirjutage harjutus klassis ja seletage, kuidas kirjutada.

Vabrikus.

La__sed sõi__sid vabriku__e bussiga. Vabrikus vaa__a__sid nad kõike suure __uviga. Kraana kon__su küljes ri__us __iiglasuur magnet. See tõs__is ras__eid rauatü__e hunniku__e. Siina ki__us isa juurde ja unustas e__evaatuse. «Kes ri__ub korda!» hoiatas juh__. Siina__ ja teisi tü__rukuid __uvitas võimas hoora__as, millest pool oli põran__a a__. Tuli __undas nii, et su(m)ufas __ääled.

2. Kirjuta antud laused olevikus.

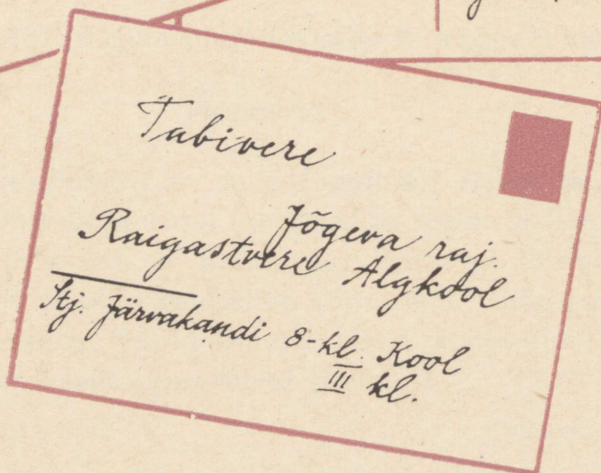
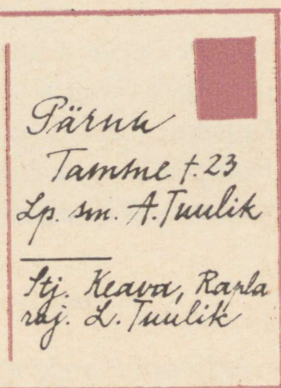
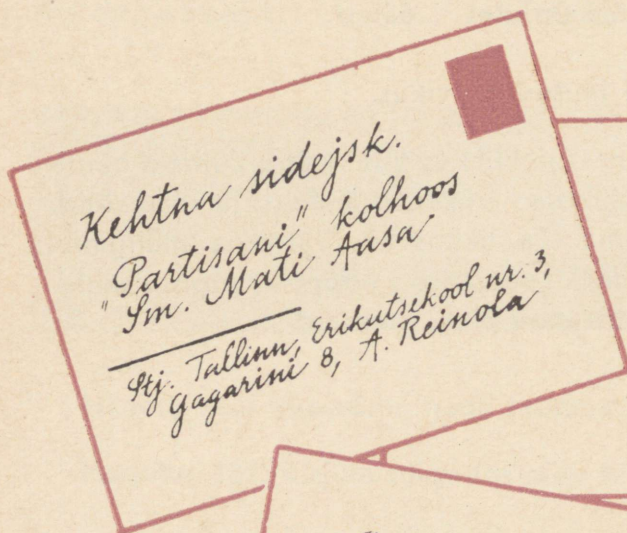
Jüri õppis uisutamist ja kukkus tihti. Kütid küttisid hunte ja teisi kiskjaid. Trükikojad trükkisid ajalehti ja raamatuid. Kutsikas lakkus piima. Ta tikkus minuga aina mängima. Põldpüüd nokkisid teri. Leevikesed noppisid sügisel pihlakamarju. Virve palmis ema pikki juukseid.

X. RAHVAS EHITAB JA LOOB.

42. LÜHENDEID.

Kaart ja kiri.

Loe aadressid kaardil ja kirjadel ning ütle, mida tähendavad seal lühendid sidejsk., sm., stj., nr., raj.

Küsimused.

1. Kuhu kirjutame aadressis sihtkoha?
2. Mis järgneb sihtkohale linna-aadressis, mis maa-aadressis?
3. Mis lühendeid tarvitame aadressil saaja nime ees?
4. Kuhu kirjutame saatja aadressi?

Harjutus 182. Kirjuta lühendid ja lisa juurde nende tähendus.

sm. —	lp. —
kl. —	stj. —
8-kl. —	t. —
nr. —	

Raamatutes esineb mõnikord ka niisuguseid lühendeid. Kuidas neid lugeda?

Reet Kaarli **t.** Saaret on sündinud 7. dets. 1905. a. ja elab praegu oma poja Rein Jaani **p.** Saareti juures.

Mida tähendavad siin lühendid a., p. ja t.?

$$50 \text{ sm} = \frac{1}{2} \text{ m} \text{ või } 50 \text{ cm} = \frac{1}{2} \text{ m}$$

PANE TÄHELE!

Lühendil sm, kui ta tähendab sentimeetrit, puudub lõpus punkt, samuti m — (punktita) on meeter.

Harjutus 183. Lühenda.

seltsimees	tänav
klass	lehekülg
aasta	number
kaheksaklassiline	sentimeeter
	meeter

Loe ja häälda õigesti sõna **kaart** käänded.

Ainsus.

Nimetav mis?	seep	kaart
Omastav mille?	seebi	kaardi
Osastav mida?	seepi	kaarti
Alaleütl. millele?	seebile	kaardile
Kaasaütl. millega?	seebiga	kaardiga

Mitmus.

Nimetav mis?	seebid	kaardid
Omastav mille?	seepide	kaartide
Osastav mida?	seepe	kaarte
Alaleütl. millele?	seepidele	kaartidele
Kaasaütl. millega?	seepidega	kaartidega

Saatsin **kaardi**, õnnitlesin **kaardiga**,
ilusad **kaardid**.

Kaks **kaarti**, palju **kaarte**, kõigile **kaartidele**.

Harjutus 184. Kasuta sõna «kaart» järgnevas palas.

Õnnitus.

Naistepäevaks ostime isaga palju (mida?). Isa andis mulle mitu (mida?). Need (mis?) saadan ma emale, vanaemale ja tädile. Igale (millele?) kirjutan õnnitluse. Mu ema sai mullu ühe (mille?). Teda õnnitlesid ka töökaaslased (millega?) ja kirjadega.

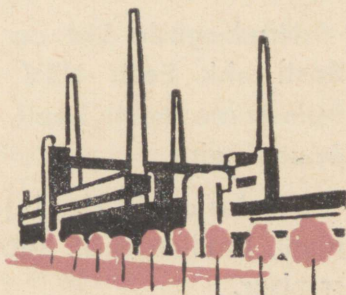
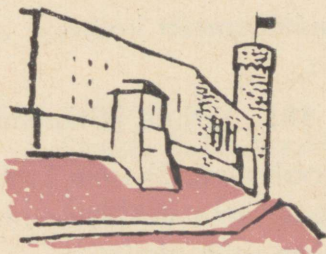
43. SUUR ALGUSTÄHT KOHANIMEDES.

Loe veel aadressid kaartidel ja kirjadel ning ütle, mis-suguse algustähga kirjutame kohanimed.

Kuidas kirjutame kooli nime?

Nimeta sulle tuttavaid linnade ja asulate nimesid. Kirjuta need tahvlile või vihikusse.

Ütle, mis linnad need on.

Nimeta jõgede ja järvede nimesid.

Nimeta sulle tuntud kolhoos või sovhoos.

Harjutus 185. Kirjuta pärisnimed lausetes.

1) oma kooli nimi, 2) sulle tuntud kolhoosi või sovhoosi nimi, 3) mõne linna või asula nimi, 4) mõne jõe ja järve nimi, 5) lähima mäe nimi.

Näidis:

Pärisnimed.

Õpin Oruste 8-kl. Koolis. Mu onu töötab Kureküla sovhoosis...
Suvel käisime Kallastel Peipsi järve ääres. ...

Loe laused ja ütle, kus on suur täht.

Nõukogude Liit on suurim riik maailmas. **Nõukogude Eesti** ehk **Eesti NSV** on väikseim liiduvabariik. Koolis õpime me eesti keelt, vene keelt, matemaatikat ja teisi õppeaineid.

Aastas on 12 kuud: jaanuar, veebruar, märts, aprill, mai, juuni, juuli, august, september, oktoober, november, detsember.

PEAN MEELES.

Inimestele, loomadele, kohtadele ja riikidele antud nimed on pärisnimed.

Pärisnimed kirjutatakse suure algustähega. Õppeainete, kuude ja päevade ning pühade nimed ei ole pärisnimed.

Harjutus 186. Koosta õnnitluskaart ja kirjuta aadress.

Harjutus 187. Koostage ühiselt kiri või vastus kirjale, nagu on alljärgnev.

Raigastveres 1. aprillil
1965. a.

Armsad pioneerid Oruste 8-kl. Koolis!

Täname teid soojade tervituste eest! Saame üsna tihti kirju, kuigi õpime väikeses koolis. Meie koolile on kuuluse toonud endine koolijuhataja Karl Maldar. Ta rajas siia kiviktaimla, mis on üks ilusamaid ja suuremaid Eestis. Varakevadest hilissügiseni õitsevad meie kiviktaimlas lilled kõige kaunimates värvides. Suvel külastavad meid loodusesõbrad: pioneerid, õpilased, teadlased ja teised. Saame ka palju kirju. Kiviktaimlaga on meil küll palju vaeva ja tööd, kuid veel rohkem rõõmu.

Me oleme väga tänulikud tema asutajale õp. Karl Maldarile ja istutasime tema kalmu ehteks kiviktaimla lilli.

Külastage oma matkateel meid kindlasti!

Palju jõudu ja edu teile!

Raigastvere Algkooli
pioneerid.

Vasta küsimustele.

1. Miks on väike Raigastvere kool kuulus?
2. Missugused taimed kasvavad kiviktaimlas?
3. Kes külastavad nüüd seda kooli?
4. Kes rajas koolile nii suure ja ilusa kiviktaimla?
5. Kes kannavad nüüd tema eest hoolt?

Harjutus 188. Kirjuta sulgudes olev algustäht nii, nagu on õige, ja pane komad.

Kas oled kuulnud muistsetest vägilastest (Kk)alevipojast ja (Ss)uur-(Tt)õllust? Viimane elas (Ss)aaremaal aga (Kk)alevipoeg tegutses eriti (Pp)eipsi ümbruses. Vana (Kk)alev rajas praeguse (Tt)allinna kohale vägeva (Ll)innuse. Praegune (Tt)oompea mägi (Ee)sti NSV (Pp)ealinnas on tema hauaküngas. Linna lähedal on (Üü)lemiste järv mis on tekkinud (Ll)inda pisaraist. Kalevipoja süngideks kutsub rahvas (Mm)mägesid kus vägilane magas. Üks ilusamaid asub (Ss)aadjärve lähedal (Tt)artu rajoonis.

Harjutus 189. Kirjuta, kus teie kooli pioneerid on käinud matkamas ja missuguseid kohti nad külastasid. Nimeta ka jõgede, järvede, mägede ja teiste paikade kohanimesid.

Näidis:

Meie matk.

Meie kooli pioneerimaleva I rühm käis Viljandis. Nad vaatasid seal linna, Viljandi järve ja Lossimäge, kus on huvitavad lossivaremed...

Harjutus 190. Kirjuta punktide asemele sobiv pärisnimi.

Nõukogude Liidu pealinn on ..., aga ... pealinn on Tallinn. Emajõe kallastel asub ülikoolilinn ... Nõukogude

Eesti suurim saar on ... Eesti tähtsamad suvitustinnad on Haapsalu ja ... Kuulsaim Nõukogude Liidu pioneerilaager ... asub ... mere ääres.

Ma õpin ... III klassis. Minu aadress on ... Meil on tore dad õpilased, aga mu parim sõber on ...

44. KORDAMINE.

1. Kirjuta kriipsu asemele kas i, l või j, J ja pane koma.

Uues korteris.

__lmar ja __uta __ärvesood kolisid __uba uude korterisse mis asub Tallinnas Mustamäel. Seal on pal__u uusi suuri ma__u. Nad elavad nel__andal korrusel. Alumisel korrusel on __uuksur ja kauplus kus müüakse __alatseid ja __gasugu kaupu. Ka lasteaed pole kaugel aga lastea__ast edasi on Kal__u __uhari ja Ma__e __vaski kodu.

2. Loe silbitades.

Kalju, karjas, kirjutas, varjus, Viljandi, viljakas, valjusti, miljonid, kalja, naljakas, Maia, aias, maias, majas, rajad, ajas, raiub.

3. Silbita eelmises harjutuses antud sõnad.

4. Harjutuses puudub 4 punkti ja üks koma. Leia vead. Kirjuta harjutus, täida lüngad ja pane puuduvad kirjavahemärgid.

Var__e kir__utas para__asti ülesanne__ nr 182 mis oli õpikus lk 57 Seal tuli väike Mar__u ja andis ta__e ülesande lahendada: «Mi__u sipelga__ on, kui üks sipelgas viis teist

sipelga__?» Var__ kahmas mõtlematult: «Kuusteist sipelga__.» Mar__u ha__as naerma ja plaksutas käsi

Ka__ see polnud siis õige vastus?

5. Kas d või t?

kaks sipelga__, need sipelga__, loen raamatu__, kõik raamatu__, mõned tüdruku__, teretas õpetaja__, pühkis tahvli__, sada meetri__, rasked kohvri__, rasket kohvri__, vaatlesime Suur__ Vankri__, nägin juba liblika__, olid ilusa__ kirju__ liblika__.

6. Kas teadsin või saatsin?

lei__sin vea üles, lii__sin arvud, täi__sin käsu, kee__sime lõuna__, kas joo__site hobuseid, kas an__site vihikud ära, jõu__sime õigeks ajaks, kust te seda tea__site, kõik tun__sid suur__ rõõmu.

XI. KEVAD ON SAABUNUD.

45. OMADUSSÖNA LAUSES.

Loe luuletus ja ütle sõrendatult trükitud sõnade küsimus.

Ta tuli!

Talvetaat nii suur kui mägi
istus lumest kasukas:
härmas habe, jäised juuksed,
sünged tuisku keerutas.

Äkki pehmes valges pilves
imeliselt helises:
sõitis kevad, noor ja uljas,
päikse kuldseis riietes.

Tema hella, armast paitust
talv küll taluda ei või.
Kevad mängis, oja tantsis,
muru kauni vaiba sai.

Rõõmus traktor põllul pörab.
Vali lärm on kanalas.
Varsti kari, raske, rammus,
rohumaile sammumas.

uljas — julge, kartmatu, vapper

Kevad, sina, soe ja armas,
laste lemmik oled ka.
Oh kui hea neil haljal murul
joosta, laulda, mängida!

Missugune oli talvetaat?
Missugused omadused olid saabuval kevadel?
Missugune oli kevade paitus?
Missugused muutused tõi kevad?

Harjutus 191. Kirjuta luuletusest välja sõnad, mis vastavad küsimusele missugune? Pealkirjaks: Omadussõnad.

PEAN MEELES.

**Sõnad, mis vastavad küsimusele missugune!
ja näitavad asjade ja olendite omadust, on omadussõnad.**

Harjutus 192. Anna igale nimisõnale sobivad omadussõnad, mis harjutuse all on antud, ja kirjuta pala vihikusse. Omadussõnad märgi ära.

Kevad saabus.

... .. pakane valitses maad. Tuul oli
Äkki ilmus taevasse kevadpäike. Ta tõi kaasa
... .. kevade, kes astus võitlusse ... talvetaadiga.
Nüüd puhub ... tuul üle maa. Igal pool tärkab ... rohi,
aga pajutudud on ning lõhnavad meeldivalt.

vali ja karm	noore ja ulja
soe ja paitav	õrn ja haljas
kõle ja valus	kevadine mahe
kurja	pehmed ja kollased

Harjutus 193. Lisa igale nimisõnale vähemalt kolm omadussõna.

Omadussõnad.

Ilm on ...
Tuul ...
Lilleõis ..
Suveriietus ...
Meie klass ...
Meie kool ...
Õpilased ...
.....
.....

Harjutus 194. Leia harjutuse alt sobivad nimisõnad ja täida lünk. Omadussõnadele tõmba joon alla.

... on kord suur ja **ümmargune**, kord kitsas ja sirbikujuline. ... on päikesepaisteline, vaikne ja soe. ... oli vanas väikeses madalas majas. ... oli suur ilus neljakorruseline elamu. ... oli avar, valge ja puhas. ... on kõrge, tugev ja võimas.

uus korter, kraana, kevadpäev, uus maja, kuu, endine korter.

Harjutus 195. Leia omadussõna, mis on vastupidise tähendusega.

Vastandsõnad.

märg —	hoolas —
tuuline —	korralik —
pilves —	rõõmus —
kare —	usin —
noor —	kitsi —
raske —	rumal —

kõrge — jutukas —
tugev — sõbralik —

Ütle lauseid harjutusest võetud omadussõnadega, mis sulle meeldivad.

Missugused neist omadustest kuuluvad inimestele?

Harjutus 196. Vali allpool antud iseloomuomadused ja kasuta neid lauses.

Keda kõik armastavad.

Meie klassis on mitu ... õpilast. Tunnis on nad ... ja igas töös ... ning ... Nad on ka ... pioneerid. Noored tahavad olla nii ... ja ..., nagu olid kosmonaudid. Ka kodumaakaitsjate samm on ... ja ... Nad on ... Nõukogude kodumaale.

tähelepanelikud, virgad, usinad, eesrindlikku, tublid, julged, vaprad, mehine, kindel, ustavad.

Harjutus 197. Missugused iseloomuomadused sulle meeldivad? Vali nad välja ja kirjuta vihikusse. Pealkirjaks: Meeldivad iseloomujooned.

töökas, hoolas, tark, korralik, tugev, edev, kitsi, helde, täpne, isekas, sõbralik, abivalmis, õiglane, ülekohtune, valelik, tõearmastaja, kuri, hea, rõõmus, sünge, virk, laisk, puhas, väle, arg, julge, lahke, ihne, lohakas, hoopleja, viriseja, ahne, tagasihoidlik, viisakas.

Harjutus 198. Moodusta antud lausetest näidise eeskujul uued laused. Märgi omadussõnad värviliselt.

Jaan on tähelepanelik. Peeter on töökas. Leili on hoolas ja virk. Mihkel on korralik ja täpne. Korter on uus ja avar.

Klass on suur ja päikesepaisteline. Traktor on võimas. Rakett on kiire. Ilm on ilus. Liblikad on valged, kollased ja kirjud.

Näidis:

Tähelepanelik Jaan jälgib kalu elavnurgas.
Töökas Peeter...

Harjutus 199. Nimeta antud lausetes nimi-, omadus- ja tegusõnad.

Hele päike paistab. Väike Kalle õpib. Aias õitsevad sinised kellukesed ja kollased krookused. Ilus ilm meelitab Kallet: «Rumal Kallekene, tule aeda!» Aga usin poiss ei lähe aeda mängima. Õppimine meeldib Kallele.

46. LÖPPKORDAMINE.

I. Lühike ja pikk täishäälik.

1. Kirjuta etteütlusena.

Kevad saabus. Puudes liigub mahl ja varsti pakatavad pungad. Õues ja aias kuuleme tiivulisi sulissõpru. Valge pesu lehvib nõõril tuule käes. Põllul põrisevad traktorid. Aias plöksuvad käärid, välguvad labidad ja rehad. Aadu ja Agu koos teiste noortega riisuvad pargis lehti. Ka Kore ja Kaare jooksevad sinna. Nad teevad tule. Tõuseb halli suitsu. Rõõmsad lapsed lippavad läbi suitsu.

2. Kirjuta sulgudes olev täht, nagu on õige.

M(i)na ruttas k(o)list koju. S(e) oli päris pikk t(e). Kodus ütles ema: «M(i)na ei s(a) täna õhtus(ö)gi ajaks koju tulla.

S(a) k(e)da ise teed ja t(o) poest, mida vaja. Küll t(e) saate minuta hakkama!» Juba k(i)rustas ema minema, sest ta(l) oli tähtis t(ö). Ka(s) M(i)na tuli tööga toime?

II. Lühike ja pikk l, m, n, r, s ja ülipikk sulghäälik.

3. Kirjuta lünka harjutuse all antud sõnadest sobiv ja pane komad.

Linnupojad ja Nurri.

Käisin ... ja magasin ... Öösi sadas vihma mis ... hommikul. Ärkasin üles sest kuulsin pääsukeste ... Minu ümber lendasid ja sädistasid ... Nägin et kass ... oli pääsukeste pesa ... Linnupojad ei osanud ... karta ega ... pugeda. Käratasin kassile: «Kõtt, kuriloom!» Nurri ... alla ja jooksis ... aga linnud olid ...

kalal, kallal, lakas, lakkas, hädahüüet, linnud, Nurri, pesasse, õnnelikud, pakku, hüppas, Nurrit.

4. Luuletuses «Kevad» on iga salmi teises ja neljandas reas sõnad sobimatus järjestuses. Korralda need read nii, et nad riimuksid.

Kevad.

Kevad jällegi on käes.
Täies väes pakatavad
pungad põõsal, pungad puul.
Lõunatuul tantsib aasal.

Lepik sinililli täis,
särab õie õis kõrval.
Lõhnab värskel rohutukk,
nurmenukk ja ülane.

Lendab rästas — kuldne nokk,
maiasmokk, linavästrik,
püüab sääski nutukaid,
putukaid ja kärblasi.

Päev on päikest täis ja pikk.
Mättal sisalik magab.
Loigu ääres hüppab konn,
selgi elust on mõnu.

Lõunapäike lisab tuld,
kuumalt aurab muld niiske.

(K. Merilaas.)

5. Leia luuletusest «Kevad» sõnad, mis kirjutatakse nagu kuusk — metsad (s kõrval k, p, t).

6. Leia luuletusest sõnad, mis kirjutatakse nagu: 1) ratas (k, p, t), 2) ruttu (kk, pp, tt).

7. Kirjuta

X kohale g, k, kk
— „ b, p, pp
+ „ d, t, tt

K a n a l a s .

JuXu ja MiX läksid kanalasse tä+i Ju+ale a—i. Tä+i töö+ab kolhoosis kanatali+ajana. Kanalas oli väXa kära-rikas. KuXed kiresid, kanad kaaXutasid, nii et kõik rōXas. Tali+aja+ an+sid lindudele e+e söö+a+, mis nad tõid kööXist. Linnu+ si—lisid ja noXisid toitu. Kanadel ja kuXedel olid punase+ harja+ ja kollase+ noXa+. Mune saadi rohXesti. MiX üXsi korjas juba mi+usa+a tüXi.

8. Toimi nii, nagu eelmises harjutuses.

Imeline ait.

Kas tunne + imelis + ai + a? Sa vii + sinna keva + elko + i teri, aga saa + süXisel 20 ko + i vas + u. Anna + peotäie seemneid, aga ai + ast saa + hunniXu kurXe, toma + eid, porXandeid ja ka — said.

See riXas ait on mulla — in + .

HooliXas peremees võ + a — põllul + suure riXuse. Kui põllul loXa — umbrohi, mis võ + a — viljal + toi + u, siis jä + a — põld meid nälXa.

9. Täida lünk ja märgi s ja h kõrvale k, p, t.

Ah — o is — us vai — selt toas ja kröbis — as päh — leid, mis lah — e onu As — o oli toonud. Tulid naa — rila — sed ja ku — susid Ah — o õue. Seal nad ke — slesid ja s — ortisid puh — amata. Siis ku — sus ema Ah — o tu — a, et ta aitaks õh — uks lauda ka — a. Nad võ — sid ka — ist tal — rikud ja sah — list lusi — ad. Värs — e s — inat munaga ja kü — sed kartulid võiga mai — sesid häs — i.

10. Koosta antud tegusõnadest tabel.

Tegusõnad nagu «õppima».

Mida tegema?	Mida tegin?	Minevik	Mida teen?	Olevik
õppima	õppisin .		õpin	
.....	

õppima, noppima, kukkuma, pakkima, tikkima, nokkima, tukkuma, küttime, sattuma.

11. Moodusta lühilauseid, kus eelmise harjutuse tegusõnad on olevikus (mida teen?).

Näidis: Tiidi õpib rahvatantsu.

12. Moodusta lühilauseid, kus antud tegusõnad on minevikus (mida tegin?).

saatma, teadma, kiitma, võitma, andma, püüdma, lootma, liitma, leidma, keetma, jõudma, niitma, hoidma, kündma, sõudma.

Näidis: Saatsin onule terviseid.

III. Kaashäälikuühend nagu jär v.

13. Leia kaashäälikuühend ja märgi see värviliselt.

K ü n d j a d.

Traktorid künnavad põldu. Nad veavad rasket atra. Ka hobused astuvad adra ees ja ajavad vagusid. Kõrvi jalgade ees hüpleb väike linavästri. Ta võngutab sabaga ja nokitseb midagi mullast. Kalju küsib: «Mida sa, linnuke, otsid ja hüpled?» Västri vastab: «Rammusaid ussikesi, kes vargsi sööksid viljasaagi.»

Seemned langevad mulda ja varsti haljendab põllul oras.

Kui Kalju suureks kasvab, juhib temagi traktorit.

14. Ütle, mitme tähega tuleb kirjutada sulgudes olev. olin jä(r)vel, vaatan jä(r)ve, jä(r)ve ka(l)dal, arstib põ(l)ve, läksin pa(r)ki, viin kaks ki(r)ja po(s)ti, nõelun su(k)a, sule ka(p)i uks, kolm ka(p)i, ke(t)ast vi(s)kama, ära ra(s)kust ka(r)da, sea sahtel ko(r)da, sõidan ra(t)aga, nad sõitsid ra(t)sa, li(n)ades, näen li(n)du, le(n)uk le(n)dab

kõ(r)gel, le(n)dur ma(t)kab õhumeres, kõ(r)e ladvas, nopin
kõ(r)si, noor sa(n)gar, ta ei karda kü(l)ma.

15. Kirjuta sulgudes olev täht, nagu on õige.

Li(n)dudest.

Ööku(l) hävitab tuhande põ(l)dhiire ü(m)ber suve ke(s)-
tel. Se(l)ega aitab ta säästa to(n)i vi(l)ja, sest ööku(l)i
pesako(n)d sööb ööpäeva jooksul kuni ko(l)mkü(m)end
hiirt.

Peoleo toidab oma pesako(n)da u(m)bes sada ko(r)da
päevas. Ta le(n)dab mööda me(t)sa ja ko(r)jab ka(r)vaseid
r(ö)vikuid, ke(s) on metsa ku(r)jemaid vaenlasi.

IV. Sõnad kes, mis, kus, kas, mul, sul, tal, sel.

16. Kirjuta sulgudes olev täht, nagu on õige.

Must nu(k).

I

Ematuli li(n)ast, ku(s) t(a) käis ostukäigul. Eesko(t)a
kostas L(i)a k(ä)re hääl: «Ka(s) s(a) tohid n(i) oma r(i)deid
ri(k)uda!»

Emaküsis: «Mi(s) pahandus su(l) seal o(n)? Ka(s) ka(s)
tegi kurja?»

L(i)a vastas: «Tõrelen nu(k)uga. Ta(l) on riided jä(l)e
mustad. Koledad ple(k)id kleidil ja su(k)adel.»

II

Ematüles: «Uuri järele, kust nu(k) n(e)d ple(k)id sai.»

Varsti kostis va(n)itoast v(e) solin. Siis ilmus kööki tūd-
ruk, ke(s) kandis nu(k)u süles. Ta teatas: «Kü(l) mu(l) on

hea meel, et nu(k) ei määri enam riideid!» — «Mis sa ta(l)e siis tegid?» küsis ema. «Ei teinud midagi, aga pesin endal käed puhtaks,» seletas L(i)a.

(A. Tigase j.)

18. Loe harjutus läbi ja pane pealkiri. Ärakirjutamisel täida lüngad ja kirjuta sulgudes olev täht, nagu vaja.

Väike E(n)e ku(t)sus Mar__ut ra(t)aga sõitma. Mar__u värvis pil__i vesivärvidega. Ta pidi se(l)e e(n)e pimedat lõ__etama. Videvi__us __iilis E(n)e tu(p)a, võ(t)is õe ma(p)ist pil__i ning tõmbas se(l)ele siuh-säuh hulga kriipse. Teisel õh__ul küsis väike tü__ruk Mar__ult: «Ka(s) said pil__i eest riielda?» Õde vastas: «Ei, sain kiita. Terve kla(s) naeris mu rumala__ õde, ke(s) oli kree__sud pil__ile tõ(m)anud.»

ts ja ds tegusõnades.

19. Ütle, kuidas kirjutame antud tegusõnade mineviku (mida tegin?), kas t- või d-ga (nagu saatsin või nagu teadsin).

söötma, kartma, püüdma, teadma, saatma, lootma, veetma, jõudma, hoidma, liitma, andma.

20. Kirjuta sulgudes olevad sõnad minevikus (mida tegid?), täida lünk ja pane puuduvad komad.

Lapsed (jalutama) __õekäärus kus (kasvama) sarapuu__ ja muud põõsa__. Põõsaste all (olema) roh__esti kulu__eina. Ja ennäe, kulu seest (paistma) välja __elesinised lilleõie__. Need (olema) esimesed sinilille__. Kõik (tundma) suurt rõõmu et nad (leidma) esimesed kevade-

kuulutaja—. Kodus (hoidma) nad neid vaasis ja (andma) kimbukese ka naabritele. Aga vaasis (heitma) lille__ ruttu oma eh__ed.

Ainsuse osastav ja mitmuse nimetav.

21. Ütle, mis küsimusele vastavad jämendatult trükitud sõnad, ja nimeta kääne.

kaks **tüdrukut**, need **tüdrukud**, ootan **kevadet**, nägin **toredat liblikat**, tublid **ehitajad**, tublit **ehitajat**, viis **purjekat**, **rõõmsad matkajad**.

22. Kirjuta sulgudes olev sõna kas ainsuse osastavas (keda? mida?) või mitmuse nimetavas (kes? mis?) ja pane lause lõpumärgid.

Kahekõne.

Kuldnook: Mina olen siin /

Kas kuulete mind, poisid ja (tüdruk) /

Lapsed: Ammu ootasime sind ja (kevad) /

Seadsime sulle mitu pesakasti üles /

Kas nad pole (tore) /

Kuldnook: Täna väga / Olete tublid (ehitaja) / Ma

tulin koos kevadega / Kas olete näinud ka

mõnd (liblikas) või (putukas) /

Lapsed: Nägime aias mitut (liblikas) / Aga küll ilmuvad

varsti ka teised (putukas) /

Kuldnook: Leidsingi neid juba / Nad on väga (maitsev) /

Pärisnimed.

23. Kirjuta lünka sobiv loomanimi kas oma valikul või allpool antuist ja pane komad.

Metsavahi õuel.

Metsavahi õuel käis hommikust õhtuni sigin-sagin nagu loomaaias. Seal pidas korda õuevalvur ... ja liikus hiirekuningas ... kes omavahel hästi ei sobinud. Kanaperest paistsid silma kanad ... ja ... ning kukk ... Ka küülik ... tikkus õuele et teistega seltsida. Suurematest loomadest pääsesid vahel õuele lehm ... ja kesik ... aga siis oli ... neil kohe kallal. Juhtus sedagi et metssiga ... tuli kartuli-põllule kus ta kord kohtaski kesik ...

Kikerik, Klukk, Kihv, Maara, Miitsu, Röhh, Todi, Tuks, Vutt.

24. Ütle, kumb sõna antud sõnapaaridest tuleb kirjutada suure algustähega.

pealinn tallinn, pärnu jõgi, kangelaslinn leningrad, viljandi linn, ebavere mägi, ahja jõgi, muhu väin, kihnu saar, rapla rajoon, peipsi järv, koidula kolhoos, rahivere küla, onu juhan, tädi juta, õpetaja velleste, klassijuhataja orumäe.

25. Kirjuta eelmises harjutuses antud sõnapaarid õigesti.

SISUKORD

Kodulooline teema	Keeleõpetuslik teema	
I. SÜGIS INIMESTE ELUS.	1. Lause lõpumärk	3
	2. Pöördelõpud	7
	3. Koma kes, mis ees . . .	13
	4. Kordamine	17
	5. Liitsõnad	17
II. SÜGIS PARGIS JA METSAS.	6. s ja h kõrval k, p, t . .	21
	7. Kordamiseks	24
III. SÜGIS KODUÜMBRUSES.	8. Lühike ja pikk täishäälik	27
	9. Lühike ja pikk kaashäälik	30
	10. Erandlikud... kes, mul jt.	35
	11. Kordamine	37
IV. OKTOOBRIPÜHAD.	12. h sõna alguses	39
	13. Kordamine	41
V. ETTEVALMISTUSI TALVEKS.	14. Nimisõna	42
	15. Nimetav kääne	47
	16. Omastav kääne	48
	17. Osastav kääne	51
	18. Kordamiseks	54
	19. Ainsus ja mitmus	55
VI. LÜHIKESEST PÄEVAST JA PIKAST ÖÖST.	20. g, b, d ja k, p, t	58
	21. k, p, t, ja kk, pp, tt . .	61
	22. Kordamine	66
VII. METSAD — ME KODUMAA RIKKUS JA ILU.	23. Sisseütlev kääne	68
	24. Kordamine	71
	25. Kaasaütlev kääne	72
	26. Ilmaütlev kääne	75
	27. Alaleütlev kääne	77
	28. Alalütlev kääne	79
	29. Alaltütlev kääne	82
	30. Kordamiseks	83

VIII. TÖÖST FARMIDES.

31. Ains. osast. ja mitm. nimetav	87
32. Koma loetelu puhul	89
33. Kordamine	92

IX. ELU MEIE KODUMAAL.

34. i ja j kirjutamine silbi alguses	95
35. j silbi alguses	97
36. Kaashäälikuühend	100
37. Kordamine	102
38. Olevik ja minevik	103
39. Kordamiseks	108
40. ds tegusõnades	108
41. Kordamine	111

X. RAHVAS EHITAB JA LOOB.

42. Lühendeid	112
43. Suur algustäht kohani- medes	115
44. Kordamine	119

XI. KEVAD ON SAABUNUD.

45. Omadussõna lauses	121
46. Lõppkordamine	125

Праакли, Карл Куставич
УЧЕБНИК ЭСТОНСКОГО ЯЗЫКА
для III класса

На эстонском языке

Оформление Л. Хярм

Издательство «Ээсти Раамат»
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja V. Parbo

Kunstiline toimetaja H. Keigo

Tehniline toimetaja E. Lumet

Korrektor E. Bitter

Ladumisele antud 30. X 1964. Trükkimisele antud
16. XII 1964. Paber 60×90, 1/16. Trükipoognaid 8,5.
Arvestuspoognaid 4,53. Trükiarv 28 000. Tellimise
nr. 8362. Hans Heidemanni nim. trükikoda, Tartu,
Ülikooli 17/19. I

Hind 9 kop.

9 kop.

ARH

A-26484

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00376544 5